

Vlaams
Parlement

ingediend op **356** (2014-2015) – Nr. 1
11 mei 2015 (2014-2015)

Nota van de Vlaamse Regering

ingediend door minister Jo Vandeurzen

Eindrapport Expertpanel
'Wegen tot erkenning en herstel
bij gedwongen adopties'

DE VLAAMSE MINISTER VAN WELZIJN, VOLKSGEZONDHEID EN GEZIN

MEDEDELING AAN DE VLAAMSE REGERING

Betreft: Eindrapport Expertengroep “Wegen tot erkenning en herstel bij gedwongen adopties”

1. Situering

Op 4 mei 2015 heeft het expertengroep gedwongen adopties zijn eindrapport, als bijlage, overhandigd aan de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. In het rapport analyseert het panel de problematiek rond gedwongen adopties en doet het 19 aanbevelingen. We richtten dit expertengroep op, in november 2014, mede naar aanleiding van verschillende getuigenissen in de media over gedwongen adopties in het verleden. Het panel werd gevraagd om advies te geven over de wegen om tot erkenning en herstel te komen voor slachtoffers en om beleidsaanbevelingen te formuleren. In een resolutie van het Vlaams Parlement ingediend op 25 januari 2015 werd bovendien gevraagd naar een analyse van de situaties, een advies over een DNA-databank en een onderzoek naar de problematiek van de metiskinderen.

2. Verder gevolg

De 19 aanbevelingen geformuleerd in het rapport worden nader onderzocht, dit zowel naar de mogelijke implicaties en noodzakelijke modaliteiten om deze om te zetten in concrete acties als naar de vertaling binnen een decreet inzake binnenlandse adoptie conform het Vlaams Regeerakkoord. We operationaliseren daarnaast het verder voorbereidend werk en het overleg met de federale overheid. Het rapport wordt tevens bezorgd aan het Vlaams Parlement.

3. Voorstel van beslissing

De Vlaamse Regering neemt akte van deze mededeling.

De Vlaamse minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin,

Jo VANDEURZEN

Bijlage: Eindrapport Expertengroep “Wegen tot erkenning en herstel bij gedwongen adopties”

Eindrapport Expertenpanel

Wegen tot erkenning en herstel bij gedwongen adopties

april 2015

INHOUD

1. Inhoud	6
2. Inleiding.....	8
3. Expertenpanel	10
3.1. Aanleiding.....	10
Verhalen in de pers	10
Hoorzittingen van de commissie Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (WVG).....	10
3.2. Opdracht	11
3.3. Samenstelling	12
3.4. Werking.....	13
4. Gedwongen adopties.....	14
4.1. Getuigenissen	14
4.2. Gedwongen adopties	17
5. Context.....	18
5.1. Wetgeving in België.....	18
5.2. Wie was betrokken bij een adoptie voor 1989?.....	19
5.3. Maatschappelijke context.....	20
5.4. Metiskinderen.....	21
5.5. Aantal adopties?	21
Adopties via erkende adoptiediensten	22
Anonieme bevallingen van Vlaamse moeders in Frankrijk	22
Aantal bemiddelaars voor 1989.....	23
Aantal zoekvragen	23
6. Analyse van de problematiek.....	24
6.1. De vragen.....	24
De 'stilzwijgende' groep	24
De groep die wil weten, zoeken en vinden	24
De groep met meer specifieke vragen.....	25
6.2. De middelen	26
Het Zoekregister.....	26
Het Steunpunt Adoptie	26

7. Samenvattende conclusie	27
8. Aanbevelingen	28
8.1. Beleidsaanbeveling met betrekking tot erkenning en herstel	28
Individueel.....	28
Collectief	32
Metiskinderen.....	33
8.2. Beleidsaanbevelingen voor de toekomst.....	34
Regelgeving binnenlandse adoptie.....	34
Preventie – begeleiding ongepland zwangeren	39
Anonieme/discrete bevalling.....	40
Regeling afstammingsvragen.....	41
9. Nawoord	42

2. Inleiding

Het expertenpanel werd opgericht naar aanleiding van de problematiek van gedwongen adopties in het verleden, zoals die aangekaart werd door verschillende geboortemoeders. De term "gedwongen adopties" is veel minder duidelijk dan op het eerste zicht lijkt. Uit de verhalen blijkt dat de dwang verwijst naar een grote verscheidenheid van situaties, gaande van het gebruik van fysiek of psychisch geweld of misleiding, over druk uitgeoefend door ouders, door religieuze of maatschappelijke opvattingen, tot het ontbreken van werkelijke alternatieven of voldoende informatie voor de geboortemoeders. Gemeenschappelijk is dat deze geboortemoeders de afstand van hun kind niet als een eigen keuze ervaren, zelfs als dat in de gegeven omstandigheden het beste of het enige mogelijke was dat ze voor hun kind konden doen.

Adoptie en afstand doen van een kind is een thema dat de geboortemoeders, de geadopteerden en adoptieouders zeer diep raakt. Het expertenpanel is hier zorgvuldig mee omgegaan en vraagt dit ook van iedereen die dit rapport leest.

Adopties gebeuren omdat een geboortemoeder gescheiden wordt of afstand doet van zijn kind. Het gaat vaak om beslissingen die genomen worden na een ongeplande zwangerschap. Zowel ongeplande zwangerschap als afstand zijn complexe en emotioneel moeilijke gebeurtenissen. Het proces van besluitvorming kan voor de ene vrouw vrij gemakkelijk en voor de andere vrouw erg complex verlopen. Een samenspel van factoren en actoren kan er invloed op uitoefenen. Men komt voor de keuze om de zwangerschap te behouden of af te breken. En als men kiest om het kind geboren te laten worden, komt men voor de keuze om het kind af te staan voor adoptie of om het zelf op te voeden, al dan niet ondersteund door de eigen omgeving, een pleeggezin of een andere professionele opvoedingsondersteunende dienst.

Vrouwen moeten kiezen onder tijdsdruk. Tijdsdruk kan leiden tot overhaaste of ondoordachte beslissingen omdat men er doorgaans van uitgaat hoe langer men een besluit uitstelt, hoe moeilijker het wordt. Daartegenover staat dat uitstel kan leiden tot niet kunnen of willen beslissen, waardoor men eigenlijk beslist om het kind geboren te laten worden. Het gaat om een levensbelangrijke beslissing die onherroepelijk is, wat kan aanvoelen als een persoonlijk en/of ethisch dilemma. Het gaat steeds om een afweging.

Juridisch gezien gaat het om een persoonlijke keuze van de vrouw, maar in de praktijk spelen ook anderen hierin een rol, wat kan leiden tot belangenconflicten tussen de betrokken zwangere vrouw, de relationele omgeving (in de eerste plaats de partner en/of ouders) en het ongebooren kind. Het meisje of de vrouw in kwestie kan vanuit haar relationele omgeving druk voelen, in de richting van verantwoordelijkheid 'moeten' opnemen waarbij zowel de optie abortus, zelf opvoeden of adoptie kan gezien worden als 'verantwoord ouderschap' door één of meerdere van de betrokken partijen. Hierdoor zien sommige vrouwen hun keuzevrijheid als zeer beperkt of quasi onbestaande, bijvoorbeeld door onbegrip of totale afwezigheid van enige steun uit de eigen omgeving of zelfs dreigend gevaar voor het eigen leven. Ook kunnen goedbedoelde zorgen van de omgeving om hun partner of dochter moeilijkheden te willen besparen, maken dat dit door de betrokken vrouw als 'dwang' beleefd wordt omdat deze omgeving hun voorkeursoptie naar voren schuift als de beste oplossing. Daaronder zit vaak de angst voor veroordeling door hun bredere sociale omgeving, of zorgen omtrent de toekomst van het betrokken kind of het betrokken meisje of vrouw (combinatie met studies, andere (klein)kinderen, gezondheid en welzijn, ...).

Ook hulpverleners kunnen invloed uitoefenen die als druk ervaren wordt omdat zij hun bezorgdheid uitspreken. Deze 'druk' wordt meestal gelinkt aan de onbespreekbaarheid van twijfels of aan de te beperkte ruimte om zowel hun verlangens en zekerheden als hun angsten en onzekerheden aan bod te laten komen.

Dan kan de 'persoonlijke' keuze van de vrouw wel uitgaan naar een wens om dit kind geboren te laten worden en zelf op te voeden, maar de 'dwang' vanuit de omgeving te groot worden ervaren om deze keuze alleen te kunnen of willen dragen.

Tegelijkertijd is het belangrijk om vrouwen niet alleen in hun keuze te laten staan als ze nood hebben aan ondersteuning. Als het proces van besluitvorming niet mee gedragen wordt door de relationele omgeving en/of professionele hulpverlening, dan kan de verantwoordelijkheid van de

keuze op individuele schouders zwaar doorwegen. Niet sturen, maar alle opties bespreekbaar stellen en samen verkennen wat deze zouden betekenen in de concrete leefsituatie van deze vrouw of koppel, en verhelderen wat voor haar of hen doorweegt in de uiteindelijke keuze, werkt ondersteunend.

Er rust ook een maatschappelijk taboe op bepaalde keuzes, evenals op verwerking van die keuzes. Zo worden de keuze voor tienerouderschap of adoptie vaak benoemd als 'onverantwoord of slecht ouderschap'. En ook het moeilijk hebben met een keuze, kan of mag niet, 'want je hebt er toch zelf voor gekozen'. Toch rijzen er ook nog na de keuze twijfels over of dit wel de 'juiste' keuze was en kan men geconfronteerd worden met ambivalente gevoelens van enerzijds opluchting en vertrouwen in de juistheid van de keuze en anderzijds gevoelens van verdriet, boosheid, schuldgevoel, ... Ook spijt kan als overheersend gevoel naar boven komen. Dit kan spijt zijn over de keuze, maar ook louter spijt van te hebben moeten kiezen, ook al heeft de betrokken vrouw of koppel geen spijt van haar/hun keuze. Deze gevoelens dienen immers steeds in relatie tot de andere keuze gezien te worden.

Het panel onthoudt zich uitdrukkelijk van elk waardeoordeel over de beslissingen die geboorteouders, geadopteerden en adoptieouders maakten of nog maken. Allen hebben ze recht op het grootste respect. Bij invoering van elke maatregel gericht op één van deze betrokkenen moet telkens zorgvuldig nagegaan worden wat de gevolgen op de andere betrokkenen zullen zijn.

Het expertenpanel stelt vast dat er een grote evolutie is geweest in het denken over adoptie. Het is bijvoorbeeld pas recent dat er aandacht is voor de grondige evaluatie van de geschiktheid van kandidaat-adoptieouders¹ en de begeleiding van geboorteouders. De ontwikkeling van nazorg na een adoptie voor zowel het adoptiegezin als voor de geboorteouders is zelfs vandaag nog een enorm actueel onderwerp in het kader van zoektochten en rootsvragen.

Dit maakt een terugblik naar de gebeurtenissen in het verleden niet evident. Bij de analyse van de gebeurtenissen in het verleden moet in gedachten gehouden worden dat vaak wordt teruggekeken naar het verleden vanuit de opvattingen van vandaag; zowel door de experten als door de betrokkenen.

Het expertenpanel is samengeroepen om adviezen te geven met betrekking tot gedwongen adopties. Dit rapport gaat bijgevolg niet over de veel talrijker 'gewone' adopties waarbij geboorteouders vroeger en nu hun kind voor adoptie afstaan omdat zij dat als de beste keuze zien voor hun kind. De aanbevelingen zullen wel vaak betrekking hebben op adoptie in zijn algemeenheid omdat deze ook bedoeld zijn om de problemen uit het verleden in de toekomst te vermijden. Daarnaast zijn er geen cijfers beschikbaar over het aantal gedwongen adopties. Hierdoor hebben alle cijfers die opgenomen worden in het rapport betrekking op gegevens die bekend zijn over de 'gewone' adopties hoewel ook deze informatie beperkt is.

Het expertenpanel heeft zijn opdracht dus uitgevoerd op basis van een onvermijdelijk partieel beeld van de (toenmalige) adoptierealiteit. Ondanks alle informatie kon het panel immers geen volledig beeld krijgen van de situatie in het verleden. Naast de getuigenissen van de gedwongen adopties zijn er ook veel adopties die gebeurden zonder dat er dwang ervaren werd door de geboorteouders. Personen met goede ervaringen ondernemen zelden stappen die leiden tot publicatie van een positief verhaal. Ook de verhalen van de geboortevaders ontbreken. Hoewel zij soms ook contact opnemen met bijvoorbeeld het Zoekregister² in het kader van een zoektocht, vinden we ze slechts zelden terug in de getuigenissen.

Het rapport moet in zijn geheel worden gelezen om alle noodzakelijke nuances te kunnen begrijpen.

¹ Deze evaluatie is pas wettelijk verplicht sinds 2005 met de hervorming van de adoptiewetgeving na ratificatie van het Haags Adoptieverdrag.

² Deze dienst is ingebed binnen de adoptiedienst Gewenst Kind en krijgt tot nog toe jaarlijks een facultatieve subsidie om zoektochten en de daaraan gekoppelde begeleiding op te nemen.

3. Expertenpanel

3.1. Aanleiding

Verhalen in de pers

Sinds de jaren 80 brengt de pers verhalen over binnenlandse adopties in Vlaanderen die niet voldoen aan de verwachtingen over de begeleiding van de geboortelouder en de geïnformeerde en vrijwillige afstand van het kind. De verhalen gaan veelal over de zestiger en zeventiger jaren en klagen vaak aan dat geboortelouder in een kwetsbare positie gedwongen werden om afstand te doen van hun kind; dat er geen of gebrekkige begeleiding van geboortelouder was; geen vrije instemming met de adoptie; dat essentiële informatie voor adoptiekinderen verborgen of geheimgehouden werd,

Hoewel deze verhalen niet nieuw zijn, lijken ze nu meer respons te krijgen. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het groot belang dat vandaag gehecht wordt aan openheid, ook bij adoptie, met de ontwikkelingen rond historisch misbruik in jeugd- en onderwijsinstellingen en zelfs met de internationale context waarbij zich in verschillende landen³ gelijkaardige ontwikkelingen voordoen.

Recent, in augustus 2014, bundelde de vereniging "Mater Matuta" een aantal getuigenissen die ook in de media een ruime weerklank vonden.

Naar aanleiding van de berichtgeving in de media en vragen van Mater Matuta besloot minister Vandeuren, Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin om een expertenpanel samen te stellen met de opdracht om hem te adviseren over het te voeren beleid.

Hoorzittingen van de commissie Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (WVG)

Geïnspireerd door de persberichten organiseerde de commissie WVG van het Vlaams parlement drie hoorzittingen over de gedwongen adopties. Daarop werden getuigenissen gehoord van geboortelouder, geadopteerden, vroegere medewerkers van Tehuizen voor Moeders, de kinderrechtencommissaris, de Werkgroep Mensenrechten in de Kerk, vertegenwoordigers van de RKK (Belgische Bisschoppenconferentie) en de Vlaamse adoptieambtenaar.⁴

Volgend op de hoorzittingen van de commissie WVG nam het Vlaams Parlement unaniem een resolutie aan.⁵ In deze resolutie vraagt het parlement aan de minister om een aantal maatregelen te nemen en formuleert het enkele bijkomende opdrachten voor het expertenpanel.

³ Australië:

http://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Committees/Senate/Community_Affairs/Completed_inquiries/2010-13/commcontribformerforcedadoption/report/index

Zwitserland : <http://www.fszm.ch/fr/index.html>

Ierland: <http://www.merrionstreet.ie/en/wp-content/uploads/2014/07/report-of-inter-departmental-group-on-mother-and-baby-homes.pdf>

⁴ De verslagen van deze hoorzittingen zijn terug te vinden op:

<http://www.vlaamsparlement.be/Proteus5/showParlInitiatief.action?id=958702>

⁵ <http://docs.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2014-2015/g220-1.pdf>

3.2. Opdracht

Het expertenpanel werd opgericht door minister Vandeuren. Hij verwacht van het panel een advies over:

- ° de wegen om tot erkenning, heling en herstel te komen, zowel voor individuele slachtoffers als collectief;
- ° beleidsaanbevelingen voor de toekomst.

In de resolutie van het Vlaams Parlement wordt daar bovenop gevraagd om:

- ° een gerichte analyse, onder andere op basis van de aanmeldingen bij 1712 en de ingediende dossiers bij het Vlaams Centrum voor Adoptie (VCA) en in participatie met de slachtoffers van de problematiek van gedwongen adopties van baby's en van de mechanismen die het onrecht mogelijk hebben gemaakt;
- ° het aanreiken van een aanpak, zowel individueel als globaal, die maximaal bijdraagt tot de erkenning en verwerking van het leed dat slachtoffers en overlevers van gedwongen adopties ervaren hebben;
- ° de opmaak van een advies rond de mogelijkheid van een DNA-databank met DNA-materiaal dat met geïnformeerde instemming wordt aangeleverd door mensen die aangeven dat zij hun baby bij geboorte of in de maanden erna onder dwang hebben moeten afstaan en mensen die op zoek zijn naar hun geboorteouders;
- ° het onderzoeken hoe specifiek de problematiek van gedwongen adoptie bij metis kinderen moet aangepakt worden en de beschikbare informatie op een correcte manier kan ontsloten worden;
- ° het opleveren van een rapport waarin bovenstaande elementen geïntegreerd zijn tegen 15 april 2015.

De opdracht van het expertenpanel was dus beperkt tot het analyseren van de meldingen en het geven van de nodige aanbevelingen en adviezen aan het beleid. Er zal dan ook geen uitspraak komen over de schuldvraag of de verantwoordelijkheid. Dit rapport zal, op basis van een analyse van de getuigenissen, wel proberen om inzicht te brengen in wat is gebeurd omdat dit essentieel is om de juiste aanbevelingen te doen, voor geboorteouders, geadopteerden en adoptieouders, maar ook voor het beleid. Het panel had niet de opdracht de betrokkenen te horen noch om een onafhankelijk of omvattend onderzoek naar de praktijk van adopties in het verleden te voeren.

3.3. Samenstelling

Gelet op de opdracht van het expertenpanel werden professionals uit diverse sectoren aangeduid door de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin om, elk vanuit hun eigen kader en visie, in alle sereniteit en onafhankelijk over het onderwerp te reflecteren.

Het expertenpanel werd samengesteld uit onafhankelijke personen die vanuit hun beroepsleven met een onderdeel van het thema vertrouwd zijn.

De leden waren:

Mevrouw Kris Stas, werkt binnen het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk rond beroepsethiek, deed als maatschappelijk werkster - criminologe veel ervaring op met ongepland zwangeren en verdiepte het thema in opleidingen;

Mevrouw Ellen Van Stichel, stafmedewerker bij Fara, luister- en informatiepunt rond zwangerschapskeuzes dat meisjes, vrouwen en koppels begeleidt in hun beslissings- en verwerkingsproces bij ongeplande (tiener)zwangerschap.

Mevrouw Iris Vandeborre, coördinator van het Zoekregister, dat geadopteerden en geboortelouders met zoekvragen begeleidt, en van de binnenlandse adoptiedienst Gewenst Kind.

Mevrouw Ann Moens, stafmedewerker bij Zorgnet Vlaanderen en klinisch kinderpsychologe.

De heer Bruno Vanobbergen, Kinderrechtencommissaris – auteur van een advies geschreven over gedwongen adopties op vraag van het Vlaams Parlement.

Mevrouw Lieselot De Wilde, Universiteit Gent, vakgroep sociale agogiek auteur van een doctoraatsonderzoek rond de Gentse weeshuizen en door de confrontatie met de ervaringen van 'slachtoffers' betrokken in het debat over de internationale en nationale context van erkenning en heling.

Mevrouw Karen Vander Steene, ondervoorzitter van de unie van Nederlandstalige jeugdmagistraten, ondervoorzitter en familie-en jeugdrechter bij de Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel.

De heer Jean-Jacques Cassiman, emeritus geneticus KU Leuven en internationaal erkend expert over DNA-analyse en afstammingsonderzoek.

Het panel werd voorgezeten door mevrouw Ariane Van den Berghe, Vlaams adoptieambtenaar.

3.4. Werking

Het panel kwam 6 keer samen. Van elke vergadering is er een goedgekeurd verslag beschikbaar. Dit rapport kwam tot stand op basis van synthese van de bijeenkomsten.

Om een duidelijk zicht te krijgen op de problematiek nodigde het panel (ervarings)deskundigen uit om over bepaalde aspecten een bijdrage te leveren.

De ervaringen van geboortemoeders, geadopteerden en adoptieouders werden gehoord via:

- De vzw Mater Matuta gaf de verwachtingen en noden weer van de geboortemoeders, geadopteerden en adoptieouders die zij verenigen. Deze vzw stelde ook verschillende getuigenissen van (geboortemoeders en geadopteerden) ter beschikking van het panel. Het panel informeerde de organisatie ook tussentijds en bij de opmaak van het rapport over de beleidsaanbevelingen.
- De verhalen in de media en de geanonimiseerde verhalen van geboortemoeders die via het VCA ontvangen werden.
- Een gepubliceerd onderzoeksartikel over metiskinderen⁶ en de ervaring van het VCA met de bekende dossiers.
- De ervaringen en bevindingen van het Zoekregister, gebracht door mevrouw Iris Vandeborre.

De heer Lucien Rahoens kwam getuigen over zijn ervaring met adopties als vast afgevaardigde bij de jeugdrechtbank in de jaren 80.

Mevrouw Lieselot Dewilde besprak de wegen tot heling en herstel bij mensen met een instellingsverleden en de ervaringen in het buitenland. Over de situaties in Nederland, Ierland en Zwitserland stelde het VCA een samenvatting ter beschikking.

Het VCA bezorgde het panel een advies van de juridische dienst van Kind en Gezin i.v.m. de oprichting van een DNA-databank. De heer Cassiman gaf toelichting over de technische mogelijkheden van een DNA-databank en formuleerde zijn advies voor het panel.

Het advies van het Kinderrechtencommissariaat over gedwongen adopties van 8 december 2014 werd ter beschikking gesteld van het panel.

De informatie die verkregen werd via de hoorzittingen in het Vlaams Parlement eind 2014, begin 2015 werd ook meegenomen door het panel.

⁶ Sarah Heynssens, « Entre deux mondes », *Revue d'histoire de l'enfance « irrégulière »* [En ligne], 14 | 2012, mis en ligne le 30 décembre 2014, consulté le 05 janvier 2015. URL : <http://rhei.revues.org/3385> Éditeur : Presses universitaires de Rennes

4. Gedwongen adopties

4.1. Getuigenissen

Een zicht krijgen op de omvang van de problematiek blijkt moeilijk. Het VCA verzamelde een zestigtal getuigenissen. 49 verschenen in de media tussen 1992 en 2014, 10 werden bezorgd door Mater Matuta en enkelen meldden zich rechtstreeks bij het VCA. Omdat bij publicatie in de pers gewoonlijk de namen en herkenbare details gewijzigd worden om de privacy te waarborgen, zijn hierbij zonder twijfel verhalen opgenomen die dezelfde situatie op een andere wijze beschrijven. Het heeft dus geen zin kwantitatieve gegevens te vermelden over het aangehaalde onderwerp.

We kunnen een aantal elementen identificeren die meermaals terugkomen. Bij elk element wordt een fragment van een gepubliceerd verhaal toegevoegd.

1) Kwetsbare positie van de zwangeren

Ongehuwde zwangerschap, zwangerschap op jonge leeftijd, zwangerschap in een afhankelijke situatie zoals inwonend bij de ouders of verblijvend in een instelling.

"Toen ik zwanger werd, was ik zelf nog een kind. Ik was dertien jaar. Ik verbleef in een opvanghuis. Mijn ouders hadden mij daar door de jeugdrechter laten plaatsen omdat ik van huis was weggelopen." (Humo 21 januari 1993 pagina 136)

2) Ongewenstheid van de zwangerschap

Zelfs als voor de moeder de zwangerschap niet ongewenst was, was ze toch ongewenst voor haar ouders of anderen.

"Ik mocht er van mijn moeder met niemand over praten. Alles bleef verborgen. Het was zelfs zo'n taboe, zo'n schande in onze welgestelde familie, dat ze me meenam naar Zwitserland om daar te bevallen Ver weg van vrienden en familie." (Het Nieuwsblad*, Vr. 27 Jul. 2012, Pagina 18)

"Jij wilde je kind behouden maar je ouders en de nieuwe vriend zagen dat anders. „De man die ik toen leerde kennen en waarmee ik daarna 17 jaar getrouwd was, wilde in geen geval dat ik het kind behield. Ook mijn ouders niet. Ik heb hen dat lang kwalijk genomen en het heeft de relatie met mijn moeder tot op vandaag bemoeilijkt." (Het Nieuwsblad*, Ma. 10 Mar. 2003, Pagina 13)

3) Ontbreken van begeleiding bij de keuze voor afstand of behoud

Alternatieven voor afstand werden niet aangeboden, de moeders werd voorgehouden dat er geen keuze was, geen bedenktijd na de bevalling, druk of manipulatie om het kind af te staan.

"Ze hebben me gedwongen om die papieren te ondertekenen. Die documenten waren in het Frans opgesteld, ik wist niet eens wat ik precies tekende" (Het nieuwsblad 10 juli 2013 pagina 12)

"Of ik mijn kind al dan niet zou houden, daar is zelfs nooit over gepraat" (Libelle, Wo. 31 Dec. 2014, Pagina 16)

"Af en toe kreeg ik een exposé dat begon met: "als je het kind wil houden..." om vervolgens over te gaan op een opsomming van de nadelen die verbonden zijn aan een kind op jonge leeftijd. Nooit zei de zuster eens iets positief. Ze zette me onder zware morele druk." (Humo 21 januari 1993 pagina 136)

"Zij was amper zestien toen ze zwanger raakte. Van haar familie kreeg ze de keuze: het kindje afstaan of de banden met haar familie doorknippen." (De Standaard*, Za. 22 Sep. 2012, Pagina 6)

4) Onthouden van informatie over het kind

Kind niet mogen zien, geslacht niet mogen weten, geen naam mogen geven.

"Bij de bevalling zetten ze een masker op ons gezicht, zodat we niet konden zien of het een jongen of meisje was. Ik heb het kind nooit mogen vastpakken. Ik voelde me zo ontzettend leeg." (De Standaard*, Za. 22 Sep. 2012, Pagina 6)

"Toen haar zoon in 1973 geboren werd, kreeg ze hem maar enkele minuten te zien. Genoeg om te weten dat hij zwart haar had, meer niet." (De Standaard*, Do. 01 Dec. 2005, Pagina 52)

5) Ontbreken van nazorg

Zelfs bij vragen van de geboorteparenten achteraf werd geen gehoor of aanspreekpunt gevonden of geen uitleg gekregen, of geen juiste informatie.

"Na een maand belde ik de directrice van het tehuis op en vertelde haar hoe eenzaam ik me voelde en dat ik mijn kind miste. Ze zei: dat is normaal. Het gaat wel over." (HUMO 21 januari 1993 pagina 137)

Er kunnen ook enkele grote lijnen teruggevonden worden met betrekking tot de verwachtingen van geboorteparenten en geadopteerden:

- Verwanten vinden

De concrete verwachtingen tot wat het vinden kan leiden, variëren: contact herstellen, uitleg geven, informatie krijgen, ... Als middel bij het vinden van verwanten wordt soms een DNA-databank vernoemd. Geadopteerden vermelden soms dat hun recht op kennis over hun afkomst voorrang zou mogen of moeten hebben op de privacy van de geboorteparenten, die soms ingeroepen wordt om hen niet de gewenste inlichtingen te geven.

"Ik moest en zou weten waar ik vandaan kwam. Ik wou vooral weten waarom en hoe mijn moeder me had afgestaan." (De Morgen Focus zaterdag 14 oktober 2000 pagina 31)

"De reden voor mijn zoektocht is nu eerder egoïstisch: ik wil mijn prognose kennen. Als ik haar alsnog zou vinden, dan zou dat fijn zijn. Maar ze wordt mijn moeder niet. Ik heb een moeder. Ik zou haar respecteren als de vrouw die me op de wereld heeft gezet. Maar verder maak ik me weinig illusies. Ik heb gezien dat niet alle herenigingen even rooskleurig verlopen. Sommige moeders weigeren hun kind te zien. Misschien doet het nog meer pijn op mijn leeftijd nog verworpen te worden, dan helemaal niets te weten." (De Standaard*, Za. 19 Dec. 2009, Pagina 28)

"Het ergert Annabel dat iedereen die ze op haar zoektocht heeft ontmoet, de bescherming van de privacy inroept en zo gegevens verzwijgt of achterhoudt. „In Parijs verdwenen mensen telkens in een andere kamer om gegevens over mijn geboorte op te zoeken. In die andere kamer lag dus waarschijnlijk een dossier over mijn geboorte. Dat mocht ik niet inkijken,, "(De Standaard, Ma. 18 Mar. 2002, Pagina 2)

"Ze heeft me een tijdje aan het lijntje gehouden en uiteindelijk kreeg ik een hele zakelijke brief waarin ze schreef dat ze omwille van de privacy van het adoptiegezin geen informatie wenste te verschaffen. Ik was heel kwaad." (HUMO 21 januari 1993 pagina 137)

- Erkenning van en verontschuldiging voor het ervaren leed

"Erkenning en excuses zijn zeer welkom. Ik ben jaren onder de pijn gebukt gegaan en ik kon er met niemand over praten." (hoorzitting commissie WVG⁷)

⁷ <http://docs.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2014-2015/g257-1.pdf> p.12

- Schadevergoeding

"Sommige vrouwen vertelden ons dat zij nu overwegen om dan maar een burgerlijke procedure in te leiden tegen de betrokken zusters, omdat de natuurlijke moeders vinden dat zij morele schade hebben geleden." (Blik 7 december 1992, pagina 9)

- Voorkomen van herhaling

"Erkenning zodat slachtoffers hun verhaal kunnen doen en er ook van de fouten geleerd kan worden, is heel belangrijk." (hoorzitting commissie WVG)⁸

(Vraag) Als u het expertenpanel een duidelijke boodschap, vanuit uw eigen ervaring zou kunnen meegeven, welke zou dat zijn?

(antwoord) • Zorg ervoor dat moeders en kinderen mekaar altijd kunnen vinden. Zorg er voor dat er geen gedwongen adopties meer zijn.

(geboortemoeder, Vragenlijst VCA via Mater Matuta feb. 2015)

- Specifieke hulpverlening

(vraag:) Heeft u nood gehad of heeft u nood aan ondersteuning in het verder omgaan met deze ingrijpende gebeurtenis in uw leven? •

(antw:) Misschien af en toe een goede babbel met lotgenoten (als je daarover spreekt tegen mensen zeggen ze wel ik begrijp je maar ze begrijpen eigenlijk niets want ze hebben het zelf niet meegemaakt)

(vraag:) Kan u aangeven welke ondersteuning?)

(antw. :) Psychologische ondersteuning, wij zijn ook slachtoffers (geadopteerde, Vragenlijst VCA via Mater Matuta feb. 2015)

Deze getuigenissen worden meegegeven als illustratie. Het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over representativiteit van de individuele ervaringen. Ze werden opgenomen zoals ze werden gebracht door de geboortelouder, geadopteerden en anderen. Dit is hoe zij op het moment van hun getuigenis kijken naar hetgeen ze –dikwijls vele jaren geleden- ervaren hebben.

Net als bij de experts het geval is, nemen zij de ervaringen en kennis uit hun latere leven mee in hun kijk op wat er toen gebeurd is. Er is ook veel tijd overgegaan waardoor meerdere interpretaties van een dezelfde verhaal zijn ontstaan en hierdoor het verloop van de feiten niet meer met zekerheid te reconstrueren is. De getuigenissen geven weer wat de impact van het gebeurde in het verleden nu is bij de geboortelouder en de geadopteerden, hoe zij dit op het moment van hun getuigenis beleven.

Deze beperkingen doen op geen enkele wijze afbreuk aan de waarde van iedere individuele getuigenis.

⁸ <http://docs.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2014-2015/q257-1.pdf> p12

4.2. Gedwongen adopties

Het onderwerp waarover het expertenpanel een advies moet uitbrengen kunnen we dus nader omschreven als:

- Adopties van Vlaamse kinderen (met inbegrip van een aantal geboren in Frankrijk) in Vlaanderen en Wallonië,
- en adopties van buitenlandse metis-kinderen in Vlaanderen,
- in de jaren '50, '60 en '70 tot en met 1989⁹,
- waarbij er vandaag problemen gesignaleerd worden in de toenmalige manier van werken op het vlak van:
 - de begeleiding van de geboortelouder (-moeder) voor de afstand (geen of gebrekkige begeleiding),
 - de vrije en geïnformeerde instemming van de geboortelouder met de afstand,
 - de nazorg voor de geboortelouder die afstand deden,
 - de nazorg voor de geadopteerde, in het bijzonder bij vragen over zijn afkomst.

Het panel boog zich niet over recente (na 1989) binnenlandse adopties of adopties van buitenlandse kinderen in Vlaanderen.

Alle informatie over dit onderwerp moet gezien worden binnen zijn maatschappelijke, pedagogische en juridische context. Hierna gaan we verder in op de context waarbinnen deze gedwongen adopties zich afspeelden.

⁹Kanttekening bij de beperking tot 1989: In 1998 verscheen met het decreet van 3 mei 1989 houdende erkenning van adoptiediensten de eerste Vlaamse reglementering op adoptiebemiddeling. Hierdoor werd een vergunningsplicht voor adoptiebemiddeling ingevoerd met voorwaarden rond de voorbereiding van en nazorg voor de betrokkenen, waardoor- voor de adopties waarbij adoptiediensten bemiddelden- de gerapporteerde problemen grotendeels voorkomen zouden moeten worden. Hierbij moet onmiddellijk opgemerkt worden dat er tot de dag van vandaag nog adopties zonder bemiddeling van erkende diensten gebeuren, waar zich wel nog problemen rond voorbereiding, instemming en nazorg kunnen stellen. Zie ook punt 5.2 Aantal adopties

5. Context

Het onderwerp van dit rapport, gedwongen adopties, gebeurde binnen zijn maatschappelijke, pedagogische en juridische context. De beschrijving van de wetgeving en het ruimere kader gaan over adopties in zijn algemeenheid en niet alleen over gedwongen adopties. Er zijn geen cijfers bekend over het aantal gedwongen adopties noch over het aantal 'gewone' adopties uit de beschreven periode. Alle cijfers die vermeld worden, zijn partiële cijfers die het panel kreeg via verschillende bronnen en dus erg onvolledig.

5.1. Wetgeving in België

Adoptie was lange tijd een zuiver privaatrechtelijke aangelegenheid, in oorsprong bedoeld om volwassen personen op te nemen in de eigen familie om deze te versterken en/of de familielijn voort te kunnen zetten. Het was de enige manier om een 'vreemde' toegang te geven tot het familiebezit, en het erfrecht. Een adoptie was slechts mogelijk voor meerderjarige personen, en werd na de Romeinse periode slechts beperkt gebruikt.

Pas in 1940 (Wet van 22 maart 1940) werd de adoptie van minderjarige kinderen mogelijk. Voor het eerst verwijst men, bij de voorbereiding van de nieuwe wetgeving, ook uitdrukkelijk naar het feit dat adoptie een maatregel hoorde te zijn in het belang van de betrokkenen kinderen. De controle of een adoptie wel in het belang van een kind zou zijn, berustte vanaf dat ogenblik bij de rechter: de rechtbank van eerste aanleg kreeg de opdracht om de akte die door de notaris werd opgemaakt te homologeren. Dit betekende meteen dat er een einde kwam aan het zuiver contractuele karakter van de adoptie; het werd een 'instelling', gebonden aan een rechterlijke controle.

Vanaf dat ogenblik zien we een stelselmatige groei van het aantal adopties, waarbij de adoptie in de eerste plaats gebruikt werd om kinderen die buiten het huwelijk geboren werden alsnog juridisch een plaats binnen de familie te geven.

Volgend op de wet op de jeugdbescherming van 8 april 1965, werd de adoptie van minderjarigen toevertrouwd aan de gespecialiseerde jeugdrechtbanken. Een volgende 'grondige' hervorming van de adoptiewetgeving kwam er pas in 1969 (Wet van 21 maart 1969), waarbij de adoptie nog uitdrukkelijker gepositioneerd werd als een 'jeugdbeschermingsmaatregel', een oplossing voor een 'kind in gevaar'. De belangrijkste hervorming bestond erin dat er naast de 'gewone' adoptie, nu ook een wettiging door adoptie mogelijk werd, waarbij de geadopteerde volledig uit zijn oorspronkelijke familie werd gehaald. Ook verviel de vereiste dat de adoptanten geen wettelijke afstammelingen mochten hebben.

Bovenvermelde regelgeving had slechts betrekking op de voorwaarden (bvb. instemming van de geboorte-ouders, wettelijke bedenktijd, de leeftijdsvoorwaarden van de adoptanten,...) en de adoptieprocedure; deze aspecten werden respectievelijk geregeld in het burgerlijk en gerechtelijk wetboek. Deze regelgeving werd gedurende de periode waarvan sprake regelmatig aangepast; het staat evenwel buiten kijf dat er in hoofde van de geboortemoeders steeds een vrije instemming met de afstand / adoptie moest zijn; ook als zij minderjarig was.

Tot en met 1989 was dit de enige wetgeving inzake adoptie: er bestond met andere woorden geen regelgevend kader voor de bemiddeling, met inbegrip van de begeleiding van de geboortemoeders, en de nazorg voor alle betrokken partijen. Pas in 1989 werd door de Vlaamse decreetgever een wettelijk kader én bijhorende controle uitgewerkt voor de bemiddeling inzake adoptie.

Vanaf dat ogenblik werd de bemiddeling inzake adoptie voorbehouden aan erkende adoptiediensten, die hieraan gekoppeld ook uitdrukkelijk de opdracht kregen ongepland zwangere vrouwen die overwogen om afstand te doen, te begeleiden bij hun keuze.

5.2. Wie was betrokken bij een adoptie voor 1989?

In de eigenlijke adoptieprocedure moesten of konden deze personen/instellingen tussenkomen:

- Notaris/vrederechter: stond in voor de opmaak van adoptie-akte en de registratie van de afstand/toestemming
- Rechtbank van eerste aanleg: vanaf 1940 (wet van 21 maart 1940) hadden zij de opdracht tot homologatie van de adoptie-akte, opgemaakt door de notaris of de vrederechter = toezicht op de grond- en vormvoorwaarden, nagaan of de adoptant 'goede faam' genoot, nagaan of de adoptie gesteund was op wettige redenen en of ze de geadopteerde tot voordeel strekte
- Jeugdrechtsbank: vanaf 8 april 1965, werd adoptie van minderjarigen toevertrouwd aan de (gespecialiseerde) jeugdrechtsbanken
- Burgerlijke stand: tot en met 1951 (wet van 21 mei 1951) verplichting om de adoptieakte over te schrijven in de registers van de burgerlijke stand, nadien slechts nog het beschikkende gedeelte van het vonnis of arrest dat de adoptie-akte homologeerde
- Familieraad, die de toestemming voor de adoptie moest verlenen, wanneer het kind geen gekende of nog levende ouders had (vb. bij de bevalling 'sous x')

Elk van deze personen / instellingen had in principe de opdracht en de mogelijkheid om toezicht te houden op de naleving van de wetgeving inzake adoptie. De vraag rijst in hoeverre zij in de praktijk actief betrokken waren bij het verloop van de procedure, en dus in welke mate zij vb. contact hadden met de geboortemoeders. Het lijkt er alleszins op dat er weinig of geen effectieve controle gebeurde op bijvoorbeeld de vrijwillige instemming. Deze manier van werken (formele procedure zonder echte inhoudelijke controle) werd algemeen aanvaard. Er was weinig of geen weerstand bij deze betrokkenen om adopties zo te realiseren.

De cruciale schakel bij deze adopties, is de persoon of instelling die instond voor de bemiddeling. Deze zorgde voor de effectieve overdracht van het kind van de geboortemoeder naar het adoptiegezin.

Voor 1989 kon eenieder deze opdracht opnemen, zonder enige vereiste of controle. In de praktijk stellen we vast dat het meestal ging om personen of instellingen die vanuit hun opdracht in contact kwamen met ongepland zwangere vrouwen, zoals:

- Private personen (artsen, gynaecologen, geestelijken,...);
- Overheidsinstellingen (Nationaal Werk voor Kinderwelzijn, Commissies voor Openbare Onderstand, ziekenhuizen, Jeugdrechtsbanken,...)
- Tehuizen voor ongehuwde moeders, kinderopvangcentra, diensten die zich specifiek toelegden op adoptie,....

Elke actor handelde daarbij vanuit zijn eigen deontologisch kader, inzicht en overtuiging; er waren immers geen specifieke regels over de bemiddeling inzake adoptie en begeleiding van de afstandsmoeders. Hetzelfde geldt voor de dossiervorming. Voor zover er sprake was van een verplichte registratie, gebeurde deze op de geëigende wijze. Dit betekent dat informatie over al dan niet gedwongen adopties terug te vinden is op veel verschillende plaatsen (dossiers van OCMW's, ziekenhuizen, jeugdrechtsbanken), waarbij wellicht niet steeds op het eerste zicht duidelijk is dat het om een adoptiedossier gaat.

Uiteraard waren de geboortemoeders ook betrokken bij de adoptie vanwege hun noodzakelijke toestemming die al dan niet onder dwang werd gegeven. De jeugdbescherming was vooral de bevoegdheid van de jeugdrechters, die beperkte interventiemogelijkheden hadden, zoals toezicht en opvoedingsbijstand maar vooral plaatsing in een instelling of pleeggezin. Hulpverlening om minderjarigen of ongepland zwangeren te omkaderen en te begeleiden bij hun keuzes was niet uitgebouwd. Geboortemoeders getuigen nu dat zij geen instemming gaven of deze onbewust gaven omdat ze documenten ondertekenden die ze niet begrepen (bv. in een andere taal).

Maar ook adoptieouders waren betrokken in het ganse proces. Zij moesten zich op een bepaald ogenblik bekend maken als personen die een kind (al dan niet omwille van ongewenste kinderloosheid) wilden adopteren. Er was geen reglementering die de selectie van deze adoptieouders regelde noch was er wetgeving over de bijdrage die betaald mocht worden aan de bemiddelende dienst/persoon. Personeel van voorzieningen, jeugdrechters en anderen konden zelf kandidaten voorstellen, wat een reële mogelijkheid van financiële belangenvermenging meebracht. Een thema dat in verschillende getuigenissen terugkomt, is dat de druk tot afstand en de plaatsing bij een adoptiefamilie soms gemotiveerd werd door het te zien als een vriendendienst of omwille van een financiële vergoeding. Zonder een uitspraak te doen over de vraag of deze wijze van voorstellen correct is, kan opgemerkt worden dat het ontbreken van toezicht op deze aspecten maakt dat de beweringen in die zin ook niet kunnen geverifieerd worden.

5.3. Maatschappelijke context

De maatschappelijk context in de jaren 50 tot 70 verschilde duidelijk van de hedendaagse op het vlak van ongeplande zwangerschappen, ongewenste kinderloosheid, de positie van minderjarigen en de controle op adoptievoorzieningen.

Algemeen werd aangenomen dat seksuele relaties enkel konden binnen een huwelijk. Ongehuwd samenwonen en ongehuwd ouderschap was niet geregeld en werd algemeen als een ongewenste toestand gezien. Alleenstaand ouderschap zag men maatschappelijk, maar ook in de jeugdbeschermingsdiensten, als een problematische situatie die de toekomstkansen van de jonge moeder en het kind in gevaar bracht. Het statuut van buitenechtelijke kinderen was precair tot de aanpassing van de afstammingswetgeving in 1987.

Er waren, in vergelijking met vandaag, weinig manieren om een zwangerschap te vermijden. Zelfs als jongeren adequate seksuele voorlichting kregen, waren veilige voorbehoedsmiddelen niet gemakkelijk toegankelijk. Er was weinig tot geen anticonceptie beschikbaar en bij accidentele zwangerschap was een medisch begeleidde abortus illegaal tot in 1990.

Er werd vanuit gegaan dat de opvoeding van een kind door een ongehuwde ouder sowieso problemen met zich zou meebrengen. Het (ongeboren) kind was in die zin in gevaar en had proactieve bescherming nodig. De jeugdbescherming -en ook dikwijls de familie van de zwangere- redeneerde dat, om de moeder en het kind de best mogelijke toekomst te geven, afstand van het kind de voorkeur had boven het behoud bij de alleenstaande ouder. Vergeleken met vandaag hield men minder rekening met de beslissingsmogelijkheden van minderjarigen. Bovendien werden jongeren pas meerderjarig op de leeftijd van 21 jaar¹⁰. Ouders, of de jeugdbescherming voor minderjarigen onder toezicht, speelden dus een grote rol in het beslissingsproces tot behoud of afstand van een kind. In dit klimaat was voor een aantal moeders de keuze voor afstand meer een door de omgeving opgedrongen beslissing dan een vrije keuze.

Voor ongehuwde alleenstaande moeders was de situatie moeilijk. Zij moesten zowel voor een kind zorgen als werk hebben om het gezin te onderhouden. Er waren geen voorzieningen voor kinderopvang waardoor deze kinderen soms werden opgevangen in tehuizen.

De mogelijkheid van een anonieme bevalling in Frankrijk werd door diegenen die de zwangerschap geheim wilden houden als een doeltreffende oplossing gezien. Op enkele uitzonderingen na, waarbij door een vooruitziende bemiddelende dienst een dossier werd bewaard, is het voor de anoniem bevallen geboorteouders en geadopteerden bijna onmogelijk om elkaar terug te vinden.

Van echtparen werd verwacht dat er kinderen kwamen. Als een echtpaar ongewild kinderloos bleef, waren de medische mogelijkheden veel beperkter dan tegenwoordig en was adoptie een van de weinige mogelijkheden tot gezinsuitbreiding.

¹⁰ De burgerlijke meerderjarigheid werd verlaagd van 21 naar 18 jaar in de wet van 19 januari 1990

De controle op de voorzieningen die bemiddelden voor adoptie was beperkt. Zelfs bij voorzieningen die onder toezicht van de diensten voor jeugdbescherming, Nationaal Werk voor Kinderwelzijn of andere administraties stonden, was het toezicht niet specifiek gericht op de adoptieactiviteit. De richtlijnen en inspectiebezoeken spitsten zich dan toe op de erkenningsregels voor de activiteit waarvoor de dienst erkend was en waren sterk gefocust op onder meer infrastructuur, personele omkadering, het geneeskundig en/of verpleegkundig toezicht, en in mindere mate op bijvoorbeeld de psychosociale begeleiding die geboden werd. Voor de adoptie-activiteit op zich bestond tot 1989 geen erkenning. De focus van begeleiding lag op de bevalling, de gezondheid van moeder en kind en de mogelijkheid om terug te integreren in de samenleving.

5.4. Metiskinderen¹¹

Met metis bedoelt men de kinderen met Afrikaans-Europese afstamming, geboren in de Belgische kolonie en mandaatgebieden in Afrika. Deze kinderen werden vaak gescheiden van hun moeder en, in de periode rond de onafhankelijkheid, naar België overgebracht.¹² Deze overbrenging gebeurde soms met de toestemming van de ouder(s), dikwijls in de veronderstelling dat het ging om een tijdelijk verblijf in België in het kader van studies. Andere overbrengingen gebeurden zonder toestemming van de ouders.

De meeste kinderen verbleven in pleegzorg, slechts een beperkt deel van deze kinderen werden door Belgische gezinnen geadopteerd. De parallel met gedwongen binnenlandse adoptie berust er vooral in dat het kind gescheiden werd van de geboortemoeder zonder dat ze betrokken werd bij die beslissing.

5.5. Aantal adopties?

De vraag naar het aantal kinderen dat in het verleden in Vlaanderen werd afgestaan voor adoptie wordt vaak gesteld. Soms vraagt men ook naar de omvang van bepaalde groepen, bijvoorbeeld het aantal Vlaamse moeders die anoniem bevielen, het aantal kinderen dat door hun moeder onder druk werd afgestaan, het aantal moeders en kinderen die nog zoeken naar verwanten,.... Deze vragen hebben een onmiddellijk praktisch belang voor het expertenpanel omdat het aantal betrokkenen ook impact heeft op de acties die moeten of kunnen ondernomen worden.

De vraag naar de omvang, zij het van het aantal adopties, zij het van het aantal gedwongen adopties kan echter niet precies beantwoord worden. Er was toen geen gereguleerd systeem met accurate en sluitende registratie van alle adopties en niet altijd evenveel aandacht voor dossiervorming. Het idee dat een goede dossiervorming, met inbegrip van een mogelijke inzage, van belang is voor geadopteerden en cliënten in de hulpverlening, is relatief nieuw. Bovendien zijn sommige dossiers en documentatie die wel voorhanden was, verdwenen:

- 'natuurlijk' verlies omdat een lange tijdsspanne verstreek (voorzieningen zijn gestopt, mensen overleden, papieren raakten zoek of beschadigd);
- vernietiging van archief, soms op individueel initiatief, maar soms ook wettelijk voorzien zoals bijvoorbeeld bewaartermijnen of de regels bij de archieven van de jeugdrechtsbanken.

Binnenlandse adopties werden in het verleden niet centraal geregistreerd. De enige instanties die alle binnenlandse adopties in het verleden zagen, zijn waarschijnlijk de jeugdrechtsbank en de burgerlijke stand, die echter geen overzichten over heel Vlaanderen opstelden. Het blijkt zelfs vandaag onmogelijk te zijn om vast te stellen hoeveel adopties exact plaatsvinden in Vlaanderen. Er is weliswaar een duidelijk zicht op het aantal kinderen dat geplaatst wordt door de erkende adoptiediensten maar niet op het aantal adopties van 'gekende' kinderen (stiefouders, familie, draagmoeders, ...). Sinds 2005 is de burgerlijke stand van iedere gemeente wel verplicht om de inschrijvingen van binnenlandse adopties in hun registers door te geven aan de Federale Centrale Autoriteit (FCA) inzake adoptie. Deze verplichting wordt echter nog niet voldoende nagekomen.

¹¹ Kathleen Gequière en Sibö Kanobana « De bastaards van onze kolonie. Verzwegen verhalen van Belgische metissen. », 2010, Roularta Books

¹² Sarah Heynssens, « Entre deux mondes Le déplacement des enfants métis du Ruanda-Urundi colonial vers la Belgique », *Revue d'histoire de l'enfance « irrégulière »* [En ligne], 14 | 2012, URL : <http://rhei.revues.org/3385> Éditeur : Presses universitaires de Rennes

Niettegenstaande deze beperkingen, volgen bepaalde cijfers en inschattingen, in de hoop dat zij de lezer van het rapport in staat stellen om een juist beeld te krijgen van de omvang van de problematiek.

Adopties via erkende adoptiediensten

De eerste cijfers over binnenlandse adopties via Vlaamse adoptiediensten erkend door Kind en Gezin dateren van 1990 en tonen ongeveer een dertigtal binnenlandse adopties per jaar.

Een gefundeerde schatting opmaken van het aantal extrafamiliale binnenlandse adopties in het verleden zou het voorwerp van een aparte studie kunnen zijn. Alleszins kan aangenomen worden dat het over de periode 1950-1980 in de duizenden moet lopen¹³. Dit zijn uiteraard niet allemaal gedwongen adopties.

Anonieme bevallingen van Vlaamse moeders in Frankrijk

Hiervan zijn, zoals verwacht kan worden, ons ook geen statistieken bekend.

Een bevraging in 2007-2009 bij de Franse Conseil national pour l'accès aux origines personnelles (CNAOP) over anoniem bevallen moeders¹⁴ telde 9% (16 personen) moeders met een buitenlandse nationaliteit die niet in Frankrijk woonden, waaronder zes Belgen (eigen berekening: 3%). In Frankrijk werden de hoogste aantallen kinderen zonder afstamming geteld tussen 1965 en 1970, met ongeveer 2000 kinderen per jaar¹⁵.

Waarschijnlijk groeiden kinderen van Vlaamse moeders die in Frankrijk anoniem bevielen meestal ook in Frankrijk op. Een aantal van deze kinderen werden uiteindelijk wel in Vlaanderen geadopteerd. Bij de erkende binnenlandse adoptiediensten worden een aantal oude adoptiedossiers bewaard van vroegere bemiddelaars (Tamar, De Visserij, Dienst voor plaatsing en adoptie Oostende). In ongeveer 13,5% (118 op 872) van de adoptiedossiers die al onderzocht zijn, is er sprake van een anonieme bevalling in Frankrijk. Het gaat hier om een beperkt deel van de dossiers en een extrapolatie kan hierop niet gebeuren.

Op 11 maart 2015 had het VCA een overleg met de CNOAP. Hieruit bleek dat er in de noordelijke departementen van Frankrijk een hoger aantal anonieme bevallingen worden geregistreerd dan in de andere departementen. Naast de economische situatie in deze departementen zijn er ook vandaag nog Belgische en wellicht ook Nederlandse vrouwen die anoniem gaan bevallen in Frankrijk. In de media circuleren uiteenlopende cijfers over het aantal Vlaamse/Nederlandstalige/Belgische vrouwen die anoniem bevallen. Tegenwoordig werkt geen enkele Vlaamse adoptiedienst meer mee aan anonieme bevallingen. Hierdoor moeten de geboortemoeders die vandaag anoniem bevallen, zonder begeleiding naar Frankrijk. Het gaat vaak om de meest kwetsbare ongepland zwangere vrouwen. Dat zij vaak alleen, op eigen initiatief en zonder professionele begeleiding naar Frankrijk moeten gaan bevallen is geen wenselijke situatie. Ze staan daar bovendien ook alleen in hun beslissingsproces over welke informatie ze wel (mogelijk sinds 2002) of niet achterlaten, zonder garantie dat ze de wettelijke mogelijkheden kennen en begrijpen.

¹³ vb. 'De evolutie van de adoptie in België in de 19^e en 20^e eeuw' Astrid Pyl vernoemt:

⇒ P. MAHILLON, 'Adoption. Statistiques – Pratique Judiciaire', J.T., 1967 : studie die wel wat cijfers bevat over de periode tussen 1940 en 1967

vb. tussen 1950 en 1958 gemiddeld 834 per jaar / in 1962 een 1963, boven 1300 per jaar

⇒ P. BERCKMANS, C. DE VOCHT en J. VAN HOUTTE, *Adoptie: een rechtssociologische benadering*, Antwerpen, De Sikkell, 1981, 13 en 55

vb. cijfers na de wetwijziging van 1969 nog sterker gestegen; in 1969 (1325) nog vergelijkbaar met begin jaren '60, maar in 1970 al gestegen naar 2553 per jaar, in 1978, zelfs nog meer: 3479 adopties per jaar. Wel zijn het overgrote deel zogenaamde regulariserende adopties (wettiging van kinderen buiten het huwelijk geboren), veel minder hetero-familiale adopties. We vermoeden dan ook een sterke daling in de cijfers na de aanpassing van het afstammingsrecht (wet van 31 maart 1987) – uit die periode hebben we geen cijfers...

¹⁴ LES FEMMES QUI ACCOUCHENT SOUS LE SECRET EN FRANCE, 2007-2009, Catherine Villeneuve-Gokalp **I.N.E.D | Population, 2011/1 - Vol. 66, pages 135 à 169, ISSN 0032-4663**

¹⁵ Villeneuve pagina 2

Aantal bemiddelaars voor 1989

Het aantal diensten dat bemiddelde voor adoptie voor 1989 is niet gekend, ook niet bij benadering. Het kan ook niet geteld worden, omdat er geen criteria waren om een adoptiedienst te definiëren. Aangezien iedereen, ook individueel of éénmalig, kon bemiddelen voor adoptie, is het aantal in principe onbeperkt. Adoptiebemiddeling gebeurde door een waaier van personen en diensten. De betrokken diensten werden geleid door zowel geestelijken als private personen als openbare diensten.

De adoptiediensten die vandaag erkend zijn, bewaren een aantal adoptiedossiers van toenmalige bemiddelaars zoals tehuizen voor moeders. Het gaat hierbij om 1900 à 2000 dossiers. Thérèse Wante, een private persoon, zou volgens de adoptiedienst 'Service d'Adoption Thérèse Wante' (erkend door de Franse gemeenschap), bemiddeld hebben in meer dan 3000 adopties.

Aantal zoekvragen

Het Zoekregister behandelde tussen 2000 tot 2014, 900 vragen om te zoeken naar verwanten. Het aantal vragen daalt de laatste jaren, waarschijnlijk omdat de sociale media het mogelijk maken dat mensen elkaar zelf opzoeken.

De vragen komen voor ongeveer één vierde van geboortelouder en voor vier vijfden van geadopteerden. De periode waarover de vragen gaan, lopen over een 50-tal jaar: 1939 tot begin jaren 90. Door de grote bekendheid van het Zoekregister binnen de adoptiesector kan aangenomen worden dat geboortelouder en geadopteerden die hun verwanten proberen zoeken en die daar niet zelf of met de hulp van een adoptiedienst in slagen, vroeg of laat met het Zoekregister contact opnemen.

Opmerkelijk is dat slechts 80 van deze zoekvragen verband houden met een anonieme bevalling, ook al is het voor een geadopteerde na een anonieme bevalling moeilijk om op eigen kracht zijn moeder te vinden (en omgekeerd). Deze 80 dossiers zijn waarschijnlijk een goede indicatie van het aantal Vlaamse geadopteerden en geboortelouder die proberen om, respectievelijk hun moeder en kind, terug te vinden na anonieme bevallingen waarvan geen bemiddelende adoptiedienst de identificatiegegevens bijhield.

Van de zoekvragen die het zoekregister sinds zijn oprichting ontving, was er bij ongeveer één op drie moeders sprake van vrijwillige en bewuste afstand en bij twee op drie ging het om dwang door de situatie of de omgeving.

6. Analyse van de problematiek

6.1. De vragen

Zowel de geboortelouder als de geadopteerden zijn diverse groepen waarbinnen er duidelijke verschillen zijn in de vragen die gesteld worden. Veel vragen van de geadopteerden zijn niet zozeer gelinkt aan het feit dat de adoptie gebeurde na dwang maar wel met het 'geadopteerd zijn' an sich. Uiteraard is het feit van een mogelijke dwang bij de adoptie wel relevant voor de invulling van heel wat vragen naar het waarom van de afstand en voor de beleving van de adoptiestatus.

Binnen de groep geboortelouder mogen ook de biologische vaders niet vergeten worden. Zij komen zelden op de voorgrond bij deze problematiek maar ook zij kunnen vragen hebben over de adoptie van hun kind waar zij mogelijk op dat moment niet eens van op de hoogte waren. Daarnaast kunnen ook adoptielouder, siblings (broers/zussen) of grootelouder vragen hebben over deze gebeurtenissen.

Binnen deze analyse wordt getracht de diversiteit te hanteren door te groeperen op basis van de vragen die gesteld worden.

De 'stilzwijgende' groep

Een belangrijke vaststelling is dat er heel wat mensen zijn die geen melding hebben gedaan, die schijnbaar geen vragen stellen en geen hulp vragen bij instanties. Er zijn wellicht uiteenlopende redenen voor dit stilzwijgen:

- o niet weten waar de vraag te stellen;
- o te hoge drempel;
- o angst om opnieuw met het trauma geconfronteerd te worden;
- o niet weten dat ze geadopteerd zijn;
- o vrede hebben (gevonden) met de situatie;
- o

Voor deze groep is voorzichtigheid en terughoudendheid belangrijk. Het is uitdrukkelijk niet de bedoeling om nieuwe slachtoffers te maken, door mensen die wel betrokken zijn maar zelf geen hulpvraag hebben of leed ervaren, ongevraagd of ongewild als slachtoffer te benoemen, en/of het idee te geven dat ze nu iets moeten ondernemen bijvoorbeeld hun verwanten zoeken, Anderzijds moet wel geprobeerd worden om personen met een ongestelde hulpvraag toch te bereiken.

In de media ligt de klemtoon onvermijdelijk op gedwongen adopties. Hierdoor vergeten we soms dat de afstand voor adoptie vaak een keuze was die in de gegeven omstandigheden de beste kansen gaf aan moeder en kind. Het feit van betrokken te zijn bij een adoptie in het verleden mag niet systematisch leiden tot schuldgevoelens of twijfel bij enige betrokken partij noch bij geboortelouder, noch bij adoptielouder, noch bij geadopteerden.

De groep die wil weten, zoeken en vinden

Sommige geadopteerden zoeken hun geboortelouder of andere verwanten maar hebben geen informatie die dat toelaat. Sommigen weten niet waar ze kunnen beginnen zoeken; soms vermeldt de geboortekte geen moeder (anonieme bevalling in Frankrijk); soms bevat de geboortekte foutieve informatie. Ook is het mogelijk dat betrokkenen wel gekend zijn maar dat ze niet meer terug te vinden zijn, Ook geboortelouder proberen soms hun geadopteerde kinderen terug te vinden. Er schuilt een grote diversiteit aan vragen en verwachtingen, zowel bij geboortelouder, als bij geadopteerden, die willen weten, zoeken en vinden.

Voor een aantal onder hen zal het wellicht volstaan om informatie te krijgen over wat er zich juist heeft afgespeeld, wie hun biologische ouder is, waar het kind dat zij afstonden terecht is gekomen. Voor deze groep is het verzamelen en inzage verlenen in de dossiers, en/of informatie die beschikbaar is, cruciaal. Het helend effect van de inzage van een dossier hangt ook af van het dossier zelf. In de periode waarvan sprake is, werd niet door iedereen evenveel belang gehecht aan

de registratie, en als wel gegevens geregistreerd werden was dat alleszins niet met het doel dat de geadopteerde die zelf zou inzien.

Een groep geboortelouers en geadopteerden geeft aan dat zij in contact willen treden met hun respectievelijke kind of geboorte-ouder(s), sommigen hopen zelfs om de relatie te herstellen,....

De verwachtingen van geboortelouers en geadopteerden, met name rond het 'helende effect' van inzage / zoeken en vinden, lijken bijzonder hooggespannen. Het weten en begrijpen, maar ook het ontmoeten van de persoon naar wie men op zoek is geweest, kan helend zijn, maar zal –waar er sprake is van een traumatische ervaring die nog niet verwerkt is- wellicht niet volstaan. Verwachtingen over het herstel van een relatie met de gevonden verwant kunnen niet altijd ingelost worden en resulteren soms in een nieuwe teleurstelling voor de zoekende. Soms zal de gezochte helemaal geen contact willen met diegene die zoekt wat als een nieuwe afwijzing kan worden ervaren.

In 65% van 820 zoekvragen (zonder de zoekvragen na anonieme bevallingen) die het Zoekregister begeleidde kwam het tot een ontmoeting. In 35% vindt geen ontmoeting plaats omdat er geen reactie komt van de gezochte. De verwerking van de afstand loopt bij de gezochte en de zoekende niet altijd gelijk. Veel ontmoetingen lopen ook fout af omdat de verwachtingen verschillend zijn of het opgroeimilieu van de geadopteerde sterk verschilt van het milieu van de geboortelouder.

Het volstaat dus niet om het zoeken van verwanten technisch mogelijk te maken; tegelijk moet een kader aangeboden worden waarin de zoekende terecht kan voor begeleiding en waarin ook een zorgzame benadering van andere betrokkenen kan plaatsvinden.

De groep met meer specifieke vragen

Specifieke vragen die geformuleerd worden, zijn:

- ° erkenning voor het leed en voor het feit dat er verkeerd gehandeld werd in het verleden;
- ° excuses van de verantwoordelijken voor hun fouten;
- ° financiële compensatie, sommige geadopteerden hebben veel geld gestoken in de hulp en vragen een compensatie in de vorm van gratis opvang, gratis hulp, door professioneel personeel.;
- ° een onderzoek naar de illegale adopties zowel in het heden als het verleden;
- ° een onafhankelijk zoekregister, los van een adoptiedienst om de drempel voor hulp te verlagen: naar een adoptiedienst moeten gaan om het dossier in te zien, roept soms weerstand op en daarom wordt er een onafhankelijk zoekregister gevraagd waar alle dossiers gearchiveerd kunnen worden.
- ° mogelijkheid voor slachtoffers om hun verhaal te doen op een daarvoor geschikte plaats: hierbij zijn hulpverlenende competenties nodig. Slachtoffers moeten hun verhaal zoveel keer kunnen vertellen als nodig en de tijd krijgen om dit te doen zoveel als ze willen.
- ° bijstand voor geadopteerden: er is nooit bijstand geweest, vooral geadopteerden kregen geen uitleg en werden naar therapie gestuurd waarbij de therapeuten ook niet begrepen wat geadopteerd zijn betekende. Er is nood aan gratis hulpverlening.
- ° specifiek opgeleid personeel voor de adoptiediensten, met verwijzing naar Nederland waar bvb een hoogleraar adoptie is.
- ° oprichting van een DNA-databank om het zoeken te faciliteren. Niet enkel nationaal, ook internationaal. Veel Belgische kinderen zijn geadopteerd door buitenlandse echtparen in de VS, Noorwegen, Zweden, Frankrijk, Duitsland, ... Deze databank moet tegemoetkomen aan het feit dat er dossiers vernietigd zijn en dat er weinig registratie is.
- ° Inzagerecht: iedere geboortelouder en geadopteerde moet het wettelijk recht krijgen om zijn/haar dossier in te kijken (ruimer dan de huidige regeling in het kader van privacy).
- ° Rond anonieme bevallingen moet getracht worden de mogelijkheden om te vinden te maximaliseren. Beschikbare dossiers moeten ook raadpleegbaar gemaakt worden onder meer door ze te inventariseren.

6.2. De middelen

Er zijn vandaag al een aantal voorzieningen beschikbaar om sommige vragen te beantwoorden.

Reguliere hulpverlening

De bestaande hulpverleningsdiensten (CAW's, CGG's, rouwverwerkingsspecialisten) kunnen de vragen van de geboortemoeders en geadopteerden vandaag al capteren. Deze diensten zijn echter weinig gespecialiseerd in (gedwongen) adoptie en er is dus nood aan sensibilisering en vorming.

Het Zoekregister

Dit is een dienst in Vlaanderen die zoektochten faciliteert en begeleidt¹⁶. Het Zoekregister helpt mensen die in het kader van een adoptie naar iemand op zoek zijn, om die persoon terug te vinden. Zowel geboortemoeders die een kind afstonden voor adoptie als geadopteerde, maar ook adoptieouders kunnen er terecht:

- ° geboortemoeders voor steun in de verwerking daarvan of informatie over of contact met de geadopteerde;
- ° geadopteerden voor informatie over biologische ouder(s), (half)broers of (half) zussen of erfelijke informatie en voor begeleiding doorheen dit soms moeilijke emotionele proces op zoek naar identiteit, afkomst en roots;
- ° adoptieouders met vragen of onzekerheid bij de zoektocht van een geadopteerde helpen ze zoeken naar de beste oplossingen.

Allemaal kunnen ze begeleiding krijgen bij de voorbereiding op een zoektocht, de zoektocht zelf en de nazorg, of er nu gevonden is of niet.

Het Zoekregister zoekt niet in de eerste plaats naar een objectieve waarheid, hun doel is mensen te helpen om vooruit te geraken. Het risico bestaat dat door een zoektocht bijkomende schade wordt veroorzaakt; dit moet natuurlijk voorkomen worden.

Eén van de problemen die het Zoekregister ervaart, is een gebrek aan structurele financiering. Gelet op de opdracht van deze dienst, waarbij continuïteit in de werking essentieel is, is dit een precaire situatie.

Het Steunpunt Adoptie

Uit verhalen van slachtoffers en de uiteenzetting van Mater Matuta blijkt dat verschillende geadopteerden niet voldoende ondersteuning konden vinden. Voor een deel raakt dit aan de grenzen van het welzijnswerk en de geestelijke gezondheidszorg die niet alle leed kunnen verhelpen. Maar de klacht dat professionele hulpverleners uit de reguliere welzijnzorg soms onvoldoende kennis hebben rond adoptie, kwam ook bij interlandelijke adopties voor. Daarom kreeg het, op 1 januari 2013 opgerichte, Steunpunt Adoptie decretaal de opdracht om expertise rond adoptie te bevorderen bij het bestaande hulpverleningsaanbod¹⁷. Zij houden onder andere een sociale kaart bij van adoptie-specifieke hulpverlening in Vlaanderen en organiseren vormingen voor deze hulpverleners.

¹⁶ Zoekregister: Osystraat 39/0 2060 Antwerpen E-mail: sook.heirbaut@gewenstkind.be Website: <http://www.gewenstkind.be/>

¹⁷ Decreet houdende regeling van de interlandelijke adoptie van kinderen dd. 20/01/2012, art.20 §2, 2°b

7. Samenvattende conclusie

Het expertenpanel heeft uitgebreid stilgestaan bij de getuigenissen van de geboortelouders en geadopteerden. Hoewel de omvang van de problematiek onduidelijk blijft, is er zeker sprake van een aantal adopties die gebeurden na dwang. De historische en maatschappelijke context had hierin een duidelijke invloed en speelde dan ook een rol bij de gedwongen adopties. De koloniale context speelde een rol bij de gedwongen adopties en overbrengingen naar België van metiskinderen.

Het panel stelt vast dat er bij gedwongen adopties enerzijds tekorten wordenesignaleerd die samengaan met de historische context (vb tekort aan nazorg). Het blijft belangrijk om te vermijden dat het verleden vanuit een hedendaagse bril wordt bekeken en geëvalueerd (vb. kijk op ongehuwd ouderschap).

Anderzijds zijn er ook feiten gebeurd die zelfs binnen die historische context niet hadden mogen gebeuren en dus als werkelijk fout gezien worden, zoals het negeren van een uitdrukkelijke wens tot behoud van het kind. De wijze waarop toestemmingen al dan niet verkregen zijn en kinderen in adoptie geplaatst zijn, was toen al onaanvaardbaar.

Er zijn verschillende oorzaken waardoor de gedwongen adopties konden plaatsvinden.

Anticonceptie was bijna onbestaande en onbeschikbaar. Er waren weinig reële keuzemogelijkheden voor ongepland zwangeren. Bovendien was er geen enkele mogelijkheid om op een legale manier een abortus te laten uitvoeren. Ondersteuning bij kwetsbaar (jong en/of ongehuwd) ouderschap was quasi onbestaande.

Het wettelijk kader bood de geboortelouders, de kinderen en de adoptielouders slechts een zwakke bescherming. Uit de getuigenissen blijkt dat de wettelijke regeling in combinatie met de maatschappelijke context faalde om een kwetsbare groep geboortelouders afdoende te beschermen zodat ze geïnformeerd en in alle rust zouden kunnen beslissen over hun toekomst en die van hun kind. De geïnformeerde toestemming van de geboortelouders, zoals die tegenwoordig begrepen wordt en vereist is, was niet gegarandeerd en ontbrak in bepaalde omstandigheden.

Het toezicht op de voorzieningen was niet gericht op adoptiebemiddeling. In de voorzieningen die instonden voor de zorg voor de moeders lag de focus bovendien op het terug ingebed raken van de moeders. Er werd niet stilgestaan bij de emotionele beleving van de moeders of van de kinderen. Pas later kwam hier meer aandacht voor. Er was geen begeleiding noch was er veel ruimte om alternatieven voor een afstand of adoptie te exploreren.

Door het ontbreken van regelgeving over opbouw en bewaring van adoptiedossiers ging er al veel informatie onherroepelijk verloren. Andere dossiers zijn niet toegankelijk omwille van het beroepsgeheim in de bewarende dienst, of omdat ze deel uitmaken van een medisch dossier. Zelfs vandaag ontbreekt een duidelijk zicht op het aantal adopties en is er onvoldoende registratie van adoptiebeslissingen. Naast de adopties die gebeuren op reglementaire basis via erkende adoptiediensten, vinden er ook vandaag nog heel wat adopties plaats zonder dat er een erkende dienst instaat voor begeleiding, zoals stiefouderadopties, intrafamiliale adopties, adopties na draagmoederschap, adopties in Frankrijk na anonieme bevalling van een Belgische moeder,

Uit de getuigenissen en de context kon het expertenpanel wel een aantal duidelijke vragen distilleren. Deze vragen vanuit de geboortelouders en de geadopteerden vormen, samen met de vragen van de minister en het Vlaams Parlement, de leidraad bij de beleidsaanbevelingen. Er zijn enerzijds aanbevelingen die deze personen zowel op individueel vlak als collectief vlak moeten helpen en anderzijds zijn er aanbevelingen die moeten zorgen voor een goed beleid in de toekomst, waarin gedwongen adopties zo veel als mogelijk vermeden moeten worden.

De antwoorden die gegeven zullen worden door het beleid op deze problematiek zullen sterk rekening moeten houden met de diversiteit die er is bij de geboortelouders, geadopteerden en adoptielouders.

8. Aanbevelingen

8.1. Beleidsaanbeveling met betrekking tot erkenning en herstel¹⁸

Het panel zocht naar mogelijkheden om tot herstel te komen, naar mogelijkheden om het gebeurde een plaats te kunnen geven. De klok kan echter niet teruggedraaid worden: de adoptie kan niet ongedaan gemaakt worden.

Het is belangrijk om de verwachtingen en vragen individueel te concretiseren en niet te veralgemenen om niet in de val te lopen om op basis van individuele verhalen een algemeen voorstel te doen. Het aanbod moet tegemoet komen aan wat mensen ook zelf moeilijk vinden en verwachten. Idealiter zoekt men met elk slachtoffer individueel naar wat zij/hij nodig heeft en verwacht. Er zal niet één universeel antwoord zijn.

Daarnaast mogen de acties naar personen die zich slachtoffer voelen er niet toe leiden dat vrouwen, die gekozen hebben voor adoptie als de meest aangewezen weg, hierover schuldgevoelens krijgen. Ook adoptieouders hoeven zich niet schuldig te voelen over de adoptie die ze deden in de terechte verwachting daarmee een belangrijke hulp te bieden aan de moeder en het kind.

Het moet duidelijk zijn welke verwachting in het kader van een zoektocht wel of niet haalbaar is. We mogen niet uitgaan van de premisse, of doen uitschijnen dat iedere geboortemoeder of adoptiekind wil of moet zoeken en zal kunnen vinden. Bovendien heeft iedereen het recht om niet te willen zoeken of om niet gevonden te willen worden.

Individueel

1) Voor de “stilzwijgende” groep

AANBEVELING 1

Om te vermijden dat mensen geculpabiliseerd of als slachtoffer bestempeld worden, moet in communicatie en besluitvorming over gedwongen adoptie rekening gehouden worden met de groep betrokkenen die, voor zover geweten, geen hulpvraag stelt.

2) Voor de groep die wil weten, zoeken, vinden

AANBEVELING 2

Zoektochten worden bij voorkeur door een onafhankelijke dienst opgenomen, dus niet binnen een adoptiedienst. Om een dergelijke dienst een voldoende uitgebreid team en bestaanszekerheid te kunnen bieden, is het wellicht nodig om zoekvragen rond verschillende thema's te bundelen. Hierbij wordt verwezen naar het voorbeeld van het Nederlandse FIOm dat o.a. zoekvragen in het kader van kunstmatige inseminatie en adoptie combineert.

AANBEVELING 3

Er is nood aan een wettelijke regeling voor overdracht van adoptiedossiers aan het Vlaams Centrum voor Adoptie. Zo zorgen we ervoor dat de informatie voor geboorteparenten en geadopteerden op één plaats te vinden is.

¹⁸ De termen heling en herstel worden voortdurend door elkaar gebruikt. De definities liggen dicht bij elkaar: respectievelijk genezen, heel maken en in de vorige toestand brengen, beter worden (Van Dale). In het rapport wordt consequent het woord 'herstel' gebruikt.

3) DNA-Databank

De vraag naar een DNA databank wordt vooral gesteld door geboortelouders en geadopteerden na een anonieme bevalling in Frankrijk. Door het ontbreken van een geboortekte met naam en de onbetrouwbaarheid van andere gegevens is het bijzonder moeilijk om het verband tussen een kind en zijn moeder te leggen. Met DNA onderzoek zou dit opgelost kunnen worden voor de individuen waarvan DNA voorhanden is: in het geval dat er geen DNA overeenkomst is, dan is het 100% zeker dat er geen verwantschap is. Als er wel een overeenkomst is, dan is zo goed als zeker dat men verwant is. Behalve de verwantschap ouder-kind kunnen ook andere verwantschappen zoals tussen broers, zussen, halfzussen, halfbroers, grootouders, ... worden vastgesteld.

Bij een DNA-databank wordt meestal gewerkt met anonieme stalen. De stalen krijgen een code en die code wordt opgenomen in een register. Pas als er een matching is, wordt de code doorbroken, en kunnen de betrokken personen op de hoogte gebracht worden. Diegene die het onderzoek uitvoert, doet dit dus steeds op basis van geanonimiseerde gegevens. Dit is de werkwijze die ook Nederland volgt voor de KID-databank: een ziekenhuis staat in voor de DNA-analyse en geeft de gematchte gegevens door aan FIOOM die in het register met de zoekvragen de persoonsgegevens bijhoudt en instaat voor de begeleiding van de betrokkenen.

Technisch is een dergelijke databank goed mogelijk. Idealiter gebeurt in Vlaanderen de registratie op één centrale plaats. De afname van een DNA-staal (vingerprik, wangslimvlies) hoeft niet door een arts te gebeuren. Het staal wordt best afgenomen op het moment van de registratie, door de organisatie die verantwoordelijk is voor de registratie van de identiteitsgegevens en voor de psychosociale omkadering en counseling.

De stalen worden dan voorzien van een code en zonder identiteitsgegevens doorgegeven aan de dienst die het DNA profiel opstelt, de databank beheert en de matchingen uitvoert. In het geval een verwantschap gevonden wordt, geeft deze dienst de verwante codes aan de registratiedienst die kan terugvinden over welke personen en welke zoekvraag het gaat. Vervolgens is het nodig om de gevonden informatie met de nodige zorg aan alle betrokkenen mee te delen. Zowel bij de aanvankelijke registratie als bij een matching moeten de verwachtingen (uitwisseling van niet-identificeerbare gegevens of ook van identiteitsgegevens) bij alle partijen duidelijk zijn. Er is een belangrijke taak weggelegd voor de organisatie rond het verwachtingenmanagement bij de zoekers.

Hoewel het mogelijk is om een databank regionaal in Vlaanderen op te zetten, wordt de mogelijkheid om zoekvragen op te nemen best niet beperkt maar uitgebreid naar andere regio's in België en Europa. Verwanten kunnen immers terecht komen in of afkomstig zijn uit verschillende regio's.

Het federaal agentschap voor geneesmiddelen en gezondheidsproducten (FAGG) heeft ervaring met celbanken en met de selectie van donoren in de fertiliteitscentra. Het zou dus mogelijk een rol kunnen spelen in een eventuele DNA-databank. Vermoedelijk zal ook een aanvraag / toelating van het comité bio-ethiek en de privacy commissie noodzakelijk zijn bij de opstart van een dergelijke DNA-databank.

AANBEVELING 4

DNA-databank

Het openen van een DNA-databank met geanonimiseerde gegevens, in eerste instantie in het kader van de gedwongen adoptie, wordt aanbevolen. Deze databank moet zo ruim mogelijk opgevat worden. Het panel raadt aan om bijvoorbeeld ook de afstammingsvragen van donorkinderen (gameet of embryo) hier mee in op te nemen. Verder onderzoek naar de haalbaarheid en de opportuniteit van een ruimere toegankelijkheid voor bijvoorbeeld familieleden van rechtstreeks betrokkenen zal nodig zijn.

Register afstammingsvragen.

Naast een DNA-databank met geanonimiseerde gegevens is ook een register nodig waarin de registratie van het verband tussen DNA en persoonsgegevens gebeurt, vooraleer het geanonimiseerde DNA onderzocht wordt. Dit wordt best los van de eigenlijke databank georganiseerd.

Bij het opstarten van een DNA databank mag de nodige zorg niet ontbreken. Eén counselinggesprek, waarin de mogelijkheden en beperkingen van de databank aan bod komen, voor iedereen die vrijwillig een DNA-staal wil afstaan, wordt aangeraden. Pas na een dergelijk gesprek kan een geïnformeerde toestemming gegeven worden. Bij minderjarigen nagaan of de vraag echt van de minderjarige komt (en niet van bv. adoptieouders) kan tijdens dit gesprek gebeuren. In realiteit zal de counseling veel breder moeten zijn. De zorg voor zowel diegene die vindt als voor diegene die niet vindt kan zeer intensief zijn en een langere begeleiding vereisen.

Geadopteerden zouden een beroep kunnen doen op de DNA-databank vanaf 12 jaar; in dat geval worden enkel niet-identificeerbare gegevens (opleiding, uiterlijk, karakter, ...) bekendgemaakt. De minderjarige wordt altijd begeleid door een (meerderjarige) vertrouwenspersoon. Voor identificeerbare gegevens zou een minimale leeftijd van 16 jaar gehanteerd moeten worden.

Bij communicatie over een dergelijke databank moet ook aandacht zijn voor het feit dat het geen verplichting is om zich erin te laten opnemen. Er mag geen 'morele' dwang komen om zich aan te melden bij de databank. Ieder individu moet in vrijheid kunnen beslissen over het al dan niet starten van een zoektocht.

De expertise over dit onderwerp kan men bundelen in een centrum 'Afstamming' met daarin verschillende modules (DNA-databank-zoekregister-donorgegevens).

4) Forum om het individuele verhaal te doen

1712

Op vraag van het Vlaams Parlement werd beslist dat ook slachtoffers van gedwongen adoptie gebruik kunnen maken van de 1712 lijn. 1712 is de hulplijn voor iedereen die vragen heeft over geweld, misbruik en kindermishandeling. In het kader van historisch misbruik hebben de medewerkers van 1712 de nodige expertise opgebouwd rond de opvang van slachtoffers van geweld uit het verleden. Gedwongen adopties in het verleden gebeurden niet altijd met fysiek geweld maar er was wel vaak sprake van psychisch geweld. Het is dus logisch dat ook deze slachtoffers hun hulpvraag bij 1712 kunnen stellen.

De medewerkers van 1712 luisteren naar het verhaal van iedereen die betrokken was bij een gedwongen adoptie en leiden hen toe tot de hulpverlening. Dit kan gaan over psychologische ondersteuning of begeleiding maar ook over concrete hulp bij een zoekvraag. Het slachtoffer kan, als hij of zij dit wenst, gecontacteerd worden door medewerkers van de centra algemeen welzijnswerk voor psychologische ondersteuning. Is er meer intensieve hulpverlening nodig dan kan doorverwezen worden naar de centra geestelijke gezondheidszorg. Voor slachtoffers die specifiek zoeken naar hun geboorteouders of hun geadopteerd kind, kan het Zoekregister contact met hen opnemen. De beller kan ook doorverwezen worden naar de nieuw opgerichte erkennings- en bemiddelingscommissie (zie verder) rond gedwongen adoptie in het verleden.

Erkennings-en bemiddelingscommissie

Naast het openen van 1712, wordt ook een erkennings-en bemiddelingscommissie opgericht voor slachtoffers van een gedwongen adoptie. Deze zal zeker tot eind 2015 operationeel zijn. Bij deze commissie kunnen slachtoffers terecht die niet zozeer hulp zoeken maar wel erkenning willen van hun leed en/of eventueel een confrontatie willen aangaan met diegene die druk heeft uitgeoefend. In de commissie zullen leden zitten van het huidige expertenpanel, die specifieke expertise en ervaring hebben met dergelijke gesprekken. Het erkenningsgesprek kan, indien gewenst, leiden tot een bemiddelingsverzoek. In dit geval zal de commissie -zo mogelijk- de aangeduide tegenpartij

uitnodigen. Het kan daarbij gaan om de persoon die de vermeende dwang uitoefende of de directie van de instantie waar dit plaatsvond.

Als de tegenpartij wil ingaan op de vraag dan wordt een bemiddelingsgesprek mogelijk.

De Commissie handelt onafhankelijk en is een plaats van ontmoeting en dialoog. Ze werkt discreet en respecteert de privacy-reglementering. Het is geen waarheids- of onderzoekscommissie. Ze spoort geen daders op en is niet uit op waarheidsvinding. Om een bemiddelingsgesprek met degene die de veronderstelde dwang uitoefende mogelijk te maken, contacteert de commissie de betrokken dienst. Aan deze instantie wordt gevraagd of zij weten of de betreffende persoon nog leeft en/of bereid is tot een bemiddelingsgesprek. Indien dit niet het geval is, wordt de actuele directie van de betrokken instantie uitgenodigd om deel te nemen aan het bemiddelingsgesprek. Bemiddelingsgesprekken tussen geboortelouders en hun ouders zijn in principe ook mogelijk.

Welke aanvragen kan de erkennings- en bemiddelingscommissie niet behandelen?

- aanvragen naar aanleiding van situaties die zich voordeden na 1989;
- aanvragen voor een financiële schadevergoeding;
- aanvragen voor een juridisch onderzoek;
- aanvragen gericht op het onderzoeken van wat precies gebeurde ("waarheidsvinding");
- aanvragen gericht op contact tussen geboortelouders/geadopteerden (dit is een vraag voor het Zoekregister).

Het panel meent dat hiermee tegemoet gekomen wordt aan de vraag naar een forum voor individuele verhalen. Het merkt op dat de erkennings- en bemiddelingscommissie gedwongen adoptie, net als deze voor historisch misbruik, in opzet tijdelijk is. De vraag kan gesteld worden of in de plaats van tijdelijke commissies met een specifieke doelgroep er binnen de Vlaamse gemeenschap geen behoefte is aan en ruimte is voor een staande commissie die voor alle vragen tot erkenning en bemiddeling kan optreden.

Het panel stelt vast dat slechts een beperkt aantal mensen effectief belt naar 1712. Het is onduidelijk wat hiervan de oorzaak is. Mogelijk is de drempel om te bellen naar de hulplijn voor geweld te hoog of werd het nummer onvoldoende bekend gemaakt of is de nood aan die ondersteuning beperkt.

AANBEVELING 5

Er is een blijvend aanspreekpunt nodig voor personen die zich het slachtoffer voelen van een gedwongen adoptie. 1712 is in die zin positief maar dit beschouwt het panel als een tijdelijke oplossing. Een blijvend aanspreekpunt wordt best mee opgenomen in het afstammingscentrum (zie ook aanbeveling 4). Dit centrum kan ook de andere vragen van de betrokkenen zoals zoekvragen opnemen en zo continuïteit bieden.

Het panel pleit ervoor om het nummer 1712 voor te behouden voor wat het in oorsprong bedoeld is met name het beantwoorden van vragen rond geweld.

5) Schadevergoeding

Het is moeilijk om leed kwantificeerbaar te maken in schadevergoedingen. Schadevergoeding veronderstelt ook een antwoord op de schuldvraag in een individuele situatie, wat zoals verder wordt aangegeven, zelden te realiseren zal zijn. In overeenstemming met de inschatting dat waarheidsvinding op individueel niveau doorgaans onmogelijk is en daardoor niet bijdraagt tot herstel bij het slachtoffer, wordt ook niet aangeraden om bijzondere regelingen te treffen voor schadevergoedingen. Slachtoffers die menen dat dit in hun situatie wel nuttig en mogelijk is, kunnen hiervoor de gerechtelijke weg volgen. Een schadevergoeding draagt volgens het panel weinig bij aan een oplossing. Het panel vindt het daarentegen wel noodzakelijk om te voorzien in een opvangmogelijkheid voor diegene die hier nood aan hebben.

In principe kan elk slachtoffer via de rechtbank een schadevergoeding vragen voor het leed dat hem of haar opzettelijk werd toegebracht; op voorwaarde dat:

- de fout wordt bewezen
- het oorzakelijk verband tussen de schade en de fout wordt aangetoond

De verjaringstermijn van een 'burgerlijke' vordering bedraagt in principe niet meer dan vijf jaar. Deze termijn begint te lopen vanaf het ogenblik dat het slachtoffer kennis heeft gekregen van de schade, maar ook van de identiteit van diegene die hiervoor verantwoordelijk is. Vermits geboortemoeders in principe onmiddellijk 'op de hoogte' zijn van de fout en de identiteit van diegene die de fout heeft toegebracht, is het weinig waarschijnlijk dat zij nog een vordering kunnen instellen.

Voor geadopteerden kan dit anders liggen, vermits het moment waarop men kennis heeft gekregen van de 'fout' (de gedwongen adoptie), heel wat later kan zijn. Desalniettemin zijn ook hier de mogelijkheden zo goed als onbestaande, aangezien elke vordering tot schadevergoeding naar aanleiding van buitencontractuele aansprakelijkheid verjaart 20 jaar na de feiten.

Het vorderen van schadevergoeding langs gerechtelijke weg, lijkt dus zo goed als uitgesloten.

AANBEVELING 6

Het expertenpanel beveelt aan om geen bijzondere mogelijkheid tot schadevergoeding voor slachtoffers van gedwongen adoptie te voorzien.

6) Bijstand aan geadopteerden/professionele hulpverlening

De vraag naar gratis bijstand voor geadopteerden en geboorteparenten kan beantwoord worden door het voorzien van een permanent aanspreekpunt (aanbeveling 5). Verdere professionele hulpverlening, naast de reeds bestaande adoptiegerelateerde hulpverlening, kan opgenomen worden in het afstammingscentrum (aanbeveling 4). Bovendien kunnen alle hulpzoekenden ook terecht bij de gesubsidieerde welzijns- en gezondheidszorg in Vlaanderen.

Collectief

1) Onderzoek

Een kwalitatief wetenschappelijk onderzoek kan meer inzicht brengen in de diversiteit van de verhalen, in de context en in de ervaringen en verwachtingen van slachtoffers. Op die manier kan misschien ook aangetoond worden welke de aandachtspunten zijn voor de huidige praktijk en beleid. Het resultaat van dergelijk onderzoek kan mee opgenomen worden in een eventuele tentoonstelling in het kader van erkenning van het gebeurde (zie aanbeveling 8).

Een onderzoek om een objectieve waarheid te vinden en waar mogelijk ook fouten en een schuldige aan te wijzen is veel minder evident. Uit de sterk uiteenlopende verhalen en situaties komt geen algemeen geldende waarheid naar voor. Bovendien is het bijzonder moeilijk om na te gaan wat er juist gebeurd is, enerzijds omdat het lang geleden is en anderzijds omdat er toen geen betrouwbare data werden bijgehouden (waardoor men moet rekenen op de herinnering van betrokkenen). Van het zoeken naar schuldigen wordt ook niet verwacht dat het zal bijdragen tot herstel.

Als er kwalitatief onderzoek gebeurt dan moet er, naast het in kaart brengen van de historische gebeurtenissen, ook aandacht zijn voor de zorgnoden van de betrokkenen.

2) Erkenning en verontschuldiging

Een publieke erkenning en verontschuldiging van de overheid is een sterk signaal en kan bijdragen tot het herstel van individuele slachtoffers. Om effectief te zijn moet de verontschuldiging zo concreet mogelijk en vanzelfsprekend ook oprecht zijn. Dit betekent ook dat een verontschuldiging

best betrekking heeft op feiten waarover diegene die de verontschuldiging aanbiedt, verantwoordelijk is.

Een collectieve verontschuldiging voor de feiten die te linken zijn aan de historische context, zoals het gebrek aan nazorg en begeleiding, is moeilijk. We kijken immers naar het verleden met de kennis van vandaag.

Een verontschuldiging is slechts één van de mogelijke manieren om een collectieve erkenning te geven aan het leed. Voor de feiten die eerder te linken zijn aan de historische en maatschappelijke context, wordt best gezocht naar alternatieven, zoals een tastbare herinnering.

AANBEVELING 7

Het panel beveelt aan dat het Vlaams Parlement publiek erkenning geeft voor het leed van de slachtoffers van gedwongen adoptie, zich verontschuldigt voor het feit dat de overheid te laat reageerde op de meldingen van gedwongen adopties en zich engageert voor de uitvoering van de aanbevelingen in dit rapport.

Bij deze gelegenheid kan het parlement ook oproepen om adoptiedossiers over te maken aan het Vlaams Centrum voor Adoptie (zie ook aanbeveling 14).

3) Tastbare herinnering

Het creëren van een tastbare herinnering geeft erkenning aan het gebeurde en geeft het een plaats in de collectieve geschiedenis. Een voorbeeld zijn de inspanningen rond historisch misbruik in voorzieningen, waar o.a. een tentoonstelling georganiseerd werd. Over de geschiedenis van adoptie en de metiskinderen kan ook een tentoonstelling worden georganiseerd. Het voor de hand liggende kader om dit te doen is de tentoonstelling over de geschiedenis van de jeugdzorg in het museum Dr. Guislain te Gent.

Ook andere vormen van tastbare herinneringen zijn mogelijk. Het is te verwachten dat verschillende slachtoffers ook verschillen van mening over welke vorm de voorkeur heeft. Dit is één van aspecten die in een kwalitatief onderzoek aan bod kunnen komen. Bijvoorbeeld kan gedacht worden aan focusgroepen –bijvoorbeeld samengesteld uit vrijwilligers die contact opnamen met 1712- die samen nadenken over hoe er bijvoorbeeld werk kan gemaakt worden van een symbolische invulling van hun leed (oprichting standbeeld, actief moment/viering waarbij slachtoffers de kans krijgen om op een zichtbare, maar serene manier hun verdriet te tonen en afscheid te nemen, ...).

AANBEVELING 8

De mogelijkheid om een tastbare herinnering te bieden aan de geschiedenis van adoptie -met aandacht voor gedwongen adoptie- en aan de geschiedenis van metiskinderen moet onderzocht worden. Het panel stelt voor om dit te doen via een tentoonstelling binnen die van de geschiedenis van de jeugdzorg.

Metiskinderen

Voor de metiskinderen in Vlaanderen kan in principe hetzelfde voorzien worden als voor slachtoffers van binnenlandse gedwongen adopties. Dit houdt bijvoorbeeld in dat de Vlaamse overheid ook over de overgebrachte metiskinderen zoveel mogelijk informatie probeert te verzamelen te bewaren en toegankelijk te maken in de hoop de kansen op succes bij zoekvragen te verhogen. Voor zoektochten zullen metiskinderen zich eerder moeten wenden tot het VCA dan tot het Zoekregister omdat er vooral in het buitenland moet worden gezocht.

De medewerking van organisaties met kennis van het terrein zoals Congolese en Rwandese instanties, ontwikkelingssamenwerking, FOD BUZA en katholieke congregaties zal daarbij onmisbaar zijn.

Het expertenpanel vindt het belangrijk dat er ook voor de geboorteouders in Afrika iets gebeurt, dat zij een gelijkaardige hulp en ondersteuning kunnen krijgen als de Vlaamse geboorteouders. Hiervoor zal de Vlaamse overheid vermoedelijk moeten samenwerken met de bevoegde federale diensten. De mogelijkheden in Afrika zijn voor het expertenpanel onbekend, maar er moet onderzocht worden wat er aangeboden kan worden aan deze geboorteouders.

AANBEVELING 9

Het expertenpanel beveelt aan dat metiskinderen op dezelfde hulp en ondersteuning beroep kunnen doen als de binnenlands geadopteerden die na dwang in adoptie geplaatst werden. De dossiers over deze situaties moeten samengebracht worden bij één centrale federale dienst, bijvoorbeeld bij de federale centrale autoriteit.

Daarnaast moeten de Vlaamse en federale overheid samen onderzoeken wat er kan gedaan worden voor de Afrikaanse geboorteouders.

8.2. Beleidsaanbevelingen voor de toekomst

Regelgeving binnenlandse adoptie

Na analyse van de problematiek is duidelijk geworden dat een goede regelgeving inzake adoptie noodzakelijk is als we als samenleving zowel de geboorteouders, de geadopteerden als de adoptieouders de nodige bescherming willen bieden. Deze regelgeving moet duidelijkheid bieden over de bemiddeling en over de manier van financiering; waarbij gegarandeerd wordt dat de beslissingen niet onder druk van kandidaat-adoptieouders of financiën staan. Een gepaste subsidiëring van de adoptiediensten zou daartoe bijdragen.

Tegelijk moet er aandacht zijn voor een risico op overregulering waardoor ongepland zwangeren geen hulp meer zoeken bij de erkende diensten en andere uitwegen zoeken voor hun situatie. Hierdoor riskeren we dat het omgekeerde effect bereikt wordt en dat minder vrouwen hun weg vinden naar begeleiding in hun beslissingsproces (cfr. huidige anonieme bevallingen in Frankrijk). Het panel doet hier aanbevelingen over elementen die uit hun analyse van de gedwongen adopties naar voren kwamen. Deze aanbevelingen moeten een plaats vinden binnen een volledige regelgeving rond binnenlandse adoptie.

Blijvend verbod op bemiddeling door wie niet geaccrediteerd is

Uit de analyse komt naar voor dat een niet-gereguleerde bemiddeling het risico op dwang verhoogt. Daarom pleit het panel ervoor dat bij binnenlandse adoptie, 'zelfstandige adoptie', onmogelijk is. Als we ervan uitgaan dat kandidaat-adoptanten voor de adoptie van een ongekend kind geen beroep doen op een erkende adoptiedienst, rijst de vraag op welke manier zij een adoptabel kind zullen 'identificeren'. Juridisch gezien mogen zij enkel rechtstreeks informatie ontvangen van de geboorteouders en dus niet van een tussenpersoon die geen erkende adoptiedienst is.

Deze regel moet te allen tijde gerespecteerd worden, vermits in het tegengestelde geval er duidelijke risico's op kinderhandel zijn.

Begeleiding van ongepland / ongewenst zwangere vrouwen die afstand overwegen

De begeleiding van ongepland zwangere vrouwen, en in het bijzonder van hen die overwegen om hun kind af te staan met het oog op binnenlandse adoptie moet met de grootste zorg gebeuren. Hiervoor is een doorgedreven kennis en expertise niet de enige vereiste. Minstens even belangrijk is het om te allen tijde, en aan alle betrokkenen te kunnen garanderen dat de keuze voor adoptie in alle vrijheid werd gemaakt, en dit zowel in feite, als naar perceptie.

Daarbij lijkt het logisch dat de begeleiding van afstandsmoeders niet gefinancierd wordt door de kandidaat-adoptanten, want dan bestaat er minstens een risico van belangenvermenging.

Het begeleiden van ongepland zwangere vrouwen die afstand overwegen, wordt best toevertrouwd aan een laagdrempelige en onafhankelijke dienst, die daartoe door de overheid en bij uitbreiding de ruimere samenleving gemandateerd wordt. Aan dit mandaat wordt de nodige financiering gekoppeld.

De vraag rijst of deze opdracht toevertrouwd moet, of kan worden aan een adoptiedienst, wiens maatschappelijke opdracht en finaliteit bestaat uit het plaatsen van kinderen bij wachtende kandidaat-adoptanten?

De binnenlandse adoptiediensten hebben door hun jarenlange ervaring, bijzonder veel expertise opgebouwd in de begeleiding van ongepland zwangere vrouwen die afstand overwegen, en dit zowel voor de geboorte, als na de afstand. In Vlaanderen bestaat er op dit moment geen enkele andere dienst, die over een vergelijkbare opdracht of expertise beschikt. Rekening houdend met het feit dat het gaat om een beperkte doelgroep (ongeveer een 100-tal zwangeren jaarlijks, van wie uiteindelijk een 30-tal vrouwen kiezen voor binnenlandse adoptie), lijkt het niet wenselijk om de middelen en expertise verder te versnipperen.

Uit de praktijk blijkt bovendien dat een integrale benadering –de begeleiding start reeds tijdens de zwangerschap en kan naadloos doorlopen na de geboorte en afstand- belangrijke voordelen heeft ten aanzien van de doelgroep. Het gaat vaak om vrouwen, maar ook om hulpvragen, die niet altijd meteen zijn in te passen in het bestaande hulp- en/of zorgverleningsaanbod. Bovendien is het niet wenselijk, noch evident om een vrouw die afstand overweegt en uiteindelijk doet, in de loop van dit proces door verschillende instanties te laten begeleiden: de vraag rijst op welk moment een overdracht mogelijk zou zijn zonder dat dit leidt tot een vertrouwensbreuk. Als de begeleiding voor en na de afstand door éénzelfde organisatie gebeurt, dan is het voor de betrokken (adoptie)dienst ook makkelijker om nadien aan de slag te gaan met vragen van de geadopteerde rond zijn afkomst en identiteit, of anderzijds wanneer de geboortemoeder aangeeft dat zij (verder) contact wil met het kind dat zij heeft afgestaan.

Daar tegenover staat dat belangvermenging uitgesloten moet worden. Daarom is het belangrijk dat er een duidelijke scheiding is tussen de begeleiding van de afstandsouders en de bemiddeling; en dit zowel functioneel als financieel.

De functionele afbakening wordt bereikt doordat de begeleiding van de afstandsmoeders en de kandidaat-adoptanten wordt opgenomen door verschillende teams binnen eenzelfde grotere werking. Elk team neemt zijn eigen gemotiveerde beslissing, zonder dat andere factoren (zoals vb. het aantal kandidaten op de wachtlijst) daarbij een rol mogen spelen. Deze stelregel wordt nu al door de binnenlandse adoptiediensten gehanteerd. Daarnaast lijkt het ook een goede zaak dat in de toekomst de opdracht van de adoptiedienst zich beperkt tot het traject van de afstandsouders en het (ongeboren) kind, en dat de screening en voorbereiding van kandidaat-adoptanten wordt toevertrouwd aan onafhankelijke diensten.

Op financieel vlak stellen we vast dat het feit dat diensten voor hun financiële overleven afhankelijk zijn van bijdragen die gegeven worden door kandidaat-adoptanten en dus van het aantal adopties, wat het risico op gedwongen adoptie verhoogt. Het expertenpanel pleit ervoor om voldoende subsidies te voorzien voor de begeleiding van ongepland zwangeren (en hun omgeving), zodat de financiële link die momenteel bestaat tussen de beslissing van de geboortouders en de vergoeding die kandidaat-adoptanten betalen wanneer er een kindje wordt toegewezen, voorgoed doorgeknipt wordt. Het streefdoel is dat het team dat instaat voor de begeleiding van afstandsmoeders, en dit zowel voor de geboorte, als na de adoptie volledig door de Vlaamse overheid gesubsidieerd wordt.

AANBEVELING 10

Het panel vindt het noodzakelijk dat de begeleiding van geboortouders gebeurt door een erkende dienst die, minstens voor de begeleiding van de geboortemoeders, financieel volledig onafhankelijk functioneert van het aantal kinderen dat effectief wordt afgestaan voor adoptie. Om dit mogelijk te maken is een subsidie van binnenlandse adoptiediensten noodzakelijk. Een bundeling van de expertise zou daarbij een meerwaarde kunnen betekenen.

Toestemming van de geboorteouders

Er zijn in het verleden duidelijk fouten gebeurd bij het verkrijgen van de toestemming van de geboorteouders. Het panel vindt het belangrijk dat dit in de toekomst zoveel mogelijk vermeden wordt. Iedereen die zijn toestemming moet geven voor de adoptie van een kind moet hierin ondersteund worden en minstens grondig geïnformeerd worden. Het is nodig dat de geboorteouders een aangepaste begeleiding krijgen waarbij zij een weloverwogen beslissingsproces doorlopen.

Dit geldt in principe niet enkel voor geboorteouders van kinderen die geplaatst worden via een adoptiedienst ("ongekende kinderen") maar ook voor geboorteouders van kinderen die geadopteerd worden door een bekende ("gekende kinderen") zoals stiefouderadopties, adopties na draagmoederschap en adoptie door kennissen van de geboorteouders. Deze laatste groep omvat ook adopties waarbij in de feiten een bemiddeling door niet-vergunde personen gebeurt.

Alle geboorteouders die hun toestemming geven moeten dit op een geïnformeerde wijze, zonder druk kunnen doen. Dit vereist de tussenkomst van een professionele dienst bij elke afstand voor adoptie. Deze dienst heeft als opdracht de geboorteouder(s) te begeleiden bij het beslissingsproces. Deze begeleiding gebeurt op maat en kan zowel lang als kort lopen, afhankelijk van de vraag van de geboorteouder.

AANBEVELING 11

Geboorteouders van alle kinderen moeten geïnformeerd zijn over de gevolgen van hun beslissing tot toestemming in adoptie, ook bij adoptie van gekende kinderen. Om hierrond garanties te krijgen, raadt het panel aan om adopties pas toe te laten als de geboorteouder door een professionele dienst met de nodige expertise (bv. erkende adoptiedienst) geïnformeerd is. Deze informatie omvat zowel de wettelijke gevolgen als de psychosociale gevolgen van de toestemming voor adoptie.

Idealiter gebeurt dit voordat de rechtbankprocedure wordt ingezet (cfr. voorbereidingsattest van kandidaat-adoptieouders).

Minderjarige geboorteouders zijn een specifieke groep. Het gaat hierbij om een groep die meer druk kan ervaren doordat zij in een afhankelijke positie zitten, gelet op hun minderjarigheid. Het risico op dwang door de context is bij hen dan ook groter. Er moet hier ook extra aandacht gaan naar die groep die in hun huidige leefomgeving, om welke reden dan ook, geen enkele opvang kunnen vinden.

AANBEVELING 12

Voor minderjarige geboorteouders die afstand overwegen is aangepaste zorg en begeleiding (op maat) noodzakelijk.

Registratie van het aantal adopties

Het panel stelt vast dat er zelfs vandaag geen volledig zicht is op het aantal adopties die plaatsvinden. Er is nood aan een centrale registratie van alle adopties die plaatsvinden, ook van de adopties die gebeuren door een 'bekende' zoals stiefouders, verwanten, na draagmoederschap,

AANBEVELING 13

Er moet een centrale registratie komen van alle adopties in Vlaanderen.

Inzagerecht/bewaring dossiers

Bij interlandelijke adoptie is een inzagerecht geregeld voor geadopteerden in het decreet houdende regeling van de interlandelijke adoptie van kinderen van 20 januari 2012.

Voor binnenlandse adoptie bestaat er geen specifiek inzagerecht. Hierdoor is inzage alleen mogelijk op basis van de privacywetgeving: de geadopteerde heeft, net als de geboortouder, het recht om zijn dossier in te kijken, voor zover de gegevens enkel op zichzelf betrekking hebben. Dit is niet in overeenstemming met het recht van het kind om zijn afkomst te kennen (IVRK).

In Vlaanderen wordt dit pragmatisch opgelost door bij elke inzagevraag, waar ook de vraag naar de gegevens van de geboortouder (en/of de biologische broers en zussen) wordt gesteld, contact op te nemen met betrokkenen. Zo polst de dienst of zij akkoord zijn dat er informatie wordt doorgegeven, en zo ja, welke. Daarnaast wordt dit mee opgenomen in de nazorg door de adoptiedienst. Er is frequent contact met de geadopteerde die dan ook regelmatig (beperkte) informatie vraagt en kan krijgen. Hierin wordt het tempo van de geadopteerde gevolgd, die duidelijk kan aangeven welke informatie hij wel en niet wil krijgen.

Eerder dan een inzagerecht wordt hier een recht op informatie gehanteerd dat rekening houdt met de ontwikkeling en de behoefte aan informatie van de geadopteerde op een bepaald ogenblik. In tegenstelling tot de geadopteerden hebben de geboortouders geen recht op informatie over het geadopteerde kind. Ook dit wordt in Vlaanderen pragmatische aangepakt door, als een geboortouder zoekt, bij de geadopteerde (of het adoptiegezin bij minderjarigen) te polsen of zij bereid zijn om informatie uit te wisselen of open staan voor contact.

Er is volgens het panel een duidelijk verschil tussen geadopteerden die in Vlaanderen via een Vlaamse adoptiedienst worden geplaatst en geadopteerden die afkomstig zijn uit het buitenland. De fysieke afstand tussen de geadopteerde en de geboortouder is vanzelfsprekend kleiner maar in Vlaanderen hebben we de mogelijkheid om ook de geboortouders te begeleiden bij zoekvragen (van geadopteerden of van henzelf). Dit is bij buitenlandse geboortouders -die in het herkomstland eigen regelgeving hebben- onmogelijk. Vandaar dat er niet gepleit wordt voor een automatische gelijkstelling met het inzagerecht voor interlandelijk geadopteerden. Bij binnenlandse adoptie maakt de fysieke nabijheid en de reële mogelijkheden tot contactname van zodra een betrokkene over enkele gegevens beschikt, een goede afweging van belangen en begeleiding van de informatieverstrekking noodzakelijk. Voor de geboortouders is de mogelijkheid om aan te geven wat (niet) kan gedeeld worden (vertrouwelijkheidsexceptie) van belang. In de informatieverstrekking aan geadopteerden is de inschatting over wat verantwoord kan meegedeeld worden (pedagogische exceptie) noodzakelijk.

Het inzagerecht van geboortouders is van een andere orde. De geboortouders hebben geen enkele wettelijke band meer met de geadopteerde en dus in principe geen recht op informatie (in tegenstelling tot geadopteerde, die recht heeft op informatie over zijn herkomst). In het kader van gedwongen adopties vragen geboortouders wel een inzagerecht. Ook de omgeving van de geboortouder (andere kinderen, ouders, zussen, ...) vragen soms informatie.

Om inzage te kunnen verlenen aan geadopteerden (en anderen) is de beschikbaarheid van informatie een eerste vereiste. Het panel stelt vast dat zelfs vandaag er geen volledig zicht is op het aantal adopties die plaatsvinden. Er wordt geen informatie centraal bewaard voor diegene die geadopteerd worden door een bekende, zoals stiefouders, verwanten, na draagmoederschap.

AANBEVELING 14

Het panel pleit voor een regeling rond het bewaren van alle adoptiedossiers. Deze regeling geldt ook voor adopties van de 'gekende' kinderen.

AANBEVELING 15

Ieder adoptiekind heeft recht op informatie over zijn adoptiestatus van zodra hij/zij dit kan begrijpen.

Daarnaast is het noodzakelijk dat er voor binnenlandse adopties een regeling komt voor inzagerecht. Deze regeling moet steunen op dezelfde principes als het inzagerecht voor interlandelijke adopties, met voldoende ruimte zodat bij de toepassing in de praktijk rekening gehouden wordt met de meervoudige partijdigheid: zowel de geadopteerde als de geboorteparenten hebben eigen rechten en belangen waarmee in elk geval rekening moet worden gehouden. Elke inzagevraag zal dan ook met de nodige zorg omkaderd moeten worden. Cruciaal daarbij is dat elke partij akkoord moet gaan met een eventuele ontmoeting.

Er zal daarnaast ook zorgvuldig moeten nagedacht worden over de dossiervorming en over de, bij voorkeur stapsgewijze, manier waarop aan het recht op informatie / inzagerecht invulling kan worden gegeven, en dit vanaf jonge leeftijd. Hierbij is de toestemming nodig van de geboorteparenten om bepaalde gegevens, zoals identificeerbare gegevens, vrij te geven.

AANBEVELING 16

Geboorteparenten hebben volgens het panel recht op niet-identificeerbare gegevens over de geadopteerde. Andere informatie (zoals foto's) kunnen zij enkel krijgen mits alle partijen hiervoor hun toestemming geven. De geïnformeerde toestemming van het minderjarige kind moet gevraagd worden van zodra hij/zij hier matuur genoeg voor is en ten allerlaatste op 12 jaar.

Bij vragen van andere familieleden van de geboorteparenten kan uitwisseling van informatie enkel met toestemming van de geadopteerde.

Nazorg

Alle geadopteerden, geboorteparenten en adoptieouders hebben recht op een omkaderde nazorg. Deze wordt bij voorkeur versterkt door de dienst die ook instaat voor de begeleiding van de geboorteparenten en de bemiddeling. Daar bestaat een goede reden voor: vanuit hun opdracht inzake de begeleiding van geboorteparenten, zullen binnenlandse adoptiediensten nazorg verlenen in het perspectief van een ontmoeting op volwassen leeftijd van het kind met zijn geboorteparenten.

De basis van de nazorg kan gelegd worden tijdens de begeleiding van de geboorteparenten enerzijds, en de kennismaking met de kandidaat adoptanten anderzijds.

Er wordt vandaag al een gevarieerd aanbod voorzien: emotionele begeleiding rond de afstand voor de geboortemoeder, opvoedingsondersteuning voor adoptieouders, maar ook begeleiding van geadopteerden met vragen rond identiteit en roots, informatie-uitwisseling, ... Ook het aanbieden van ontspanningsmomenten voor ouders en kinderen geeft gelegenheid tot onderlinge informatie-uitwisseling en het in groep beleven van de adoptiestatus, vanaf de vroege kindertijd.

Idealiter wordt door de Vlaamse overheid een basissubsidie voorzien zodat minstens de nazorg aan geadopteerden en geboorteparenten kosteloos kan blijven.

Preventie – begeleiding ongepland zwangeren

Een belangrijke manier om gedwongen adopties te voorkomen is ervoor zorgen dat de ongepland zwangere vrouwen de juiste ondersteuning krijgen in hun beslissingsproces. Voor deze vrouwen is het cruciaal dat zij snel en laagdrempelig toegang vinden en krijgen tot neutrale, juiste en volledige informatie over de verschillende keuzemogelijkheden en de gevolgen die hieraan verbonden zijn, en dit ongeacht tot wie zij zich richten.

Op dit moment is er ruimte voor verbetering. De informatie wordt aangeboden door uiteenlopende actoren binnen de eerstelijns welzijns- en/of gezondheidszorg. Er is geen algemeen en breed toegankelijk informatieaanbod voorhanden.

Om de juiste ondersteuning bij zoveel mogelijk ongepland zwangeren aan te bieden moet iedereen die in aanraking komt met de doelgroep op de hoogte zijn van de keuzemogelijkheden en diensten die er bestaan om de ongepland zwangeren te begeleiden. Het gaat dan zowel om de scholen, jeugthuizen en jeugdbewegingen maar ook de professionals zoals de centra voor leerlingenbegeleiding, scholen, centra voor algemeen welzijnswerk, arbeidsgeneeskundige diensten, huisartsen,

Idealiter wordt daarnaast ook werk gemaakt van een breed en laagdrempelig aanbod aan informatie, vb. via een centrale website, dat rechtstreeks toegankelijk is voor ongewenst zwangeren maar ook voor alle zorg- en hulpverleners in de eerste lijn die in hun opdrachten geconfronteerd worden met vragen hierover. Een investering in de vorming en sensibilisering van zorg- en hulpverleners uit de eerste lijn, die mogelijk met deze vragen in contact komen, zal ervoor zorgen zij op een gepaste manier reageren en de ongepland zwangere toeleiden naar de juiste voorzieningen.

Bij adopties uit het verleden wordt zelden over de rol van de vaders gesproken; ook in de huidige begeleidingen van ongepland zwangeren blijven de vaders dikwijls uit zicht. Waar enigszins mogelijk, is oog hebben voor de vaders van het ongeboren kind en de ruimere relationele context van de zwangere een belangrijk aandachtspunt in de hulpverlening.

AANBEVELING 17

Het panel raadt aan om een portaalwebsite te voorzien waarin alle informatie voor ongepland zwangeren wordt opgenomen (opties, wettelijke bepalingen, procedures, ...). Alle professionele diensten worden via deze website bekendgemaakt, zowel deze die gelinkt zijn als een bepaalde keuze (zoals adoptiediensten of abortuscentra) als diegene die geen initiële keuze inhouden (zoals Fara).

Het panel ziet ook een grote nood naar een brede maatschappelijk sensibilisering zodat ook de (niet-professionele) organisaties bij de doelgroep op de hoogte zijn van de mogelijkheden.

Een informatie- en sensibiliseringscampagne voor de eerstelijnszorg (zoals huisartsen en onderwijs) zal ervoor zorgen dat deze groep professionele hulpverleners gepast reageren op vragen van ongepland zwangeren. Zij zullen hen dan ook kunnen toeleiden naar de meest aangewezen dienst, rekening houdend met de specifieke vraag van de ongepland zwangere.

Anonieme/discrete bevalling

Bij de analyse van de problematiek van gedwongen adopties blijkt dat ongepland zwangeren ook vandaag nog soms in situaties terecht komen waar ze geen uitweg meer vinden en ook geen hulp vinden. Zij wenden zich dan nu tot Frankrijk (anonieme bevalling) of tot de vondelingenschuif. Een regeling dringt zich volgens het panel dan ook op.

Het gaat hier om een genuanceerd verhaal. Er is binnen het panel geen consensus gevonden over de volledige uitwerking van een regeling rond anoniem en/of discreet bevallen. Over een aantal elementen is het panel het wel eens.

In de beleidskeuzes moet het perspectief van alle partijen meegenomen worden. Ongeacht welke keuze over anoniem/discreet bevallen genomen wordt, betrokkenen zullen op een bepaald ogenblik naar elkaar op zoek gaan en er zullen belangenconflicten opduiken.

Bij de keuze voor een regeling rond discrete/anonieme bevalling moet er aandacht zijn voor een omkaderde zorg voor iedere ongepland zwangere. De drempel mag hierbij niet te hoog zijn. Het gevaar bestaat dat de doelgroep waarvoor deze regeling noodzakelijk is, niet bereikt wordt omwille van de te hoge drempels of omdat zij zelf willen beslissen of en wanneer welke gegevens worden bekend gemaakt. Counseling van deze vrouwen is dan ook onontbeerlijk, ongeacht welke keuze er gemaakt worden. Het beleid moet er rekening mee houdend dat een invoering van een regeling waarbij niet genoeg aandacht is voor de omkaderende zorg, het probleem mogelijks niet zal oplossen.

Een evaluatie van een ingevoerde regelgeving zal dan ook noodzakelijk zijn om na te gaan of de doelgroep waarvoor de regeling bedoeld is, ook effectief bereikt wordt.

AANBEVELING 18

Het panel onderlijnt de noodzaak tot het ontwikkelen van een regeling rond discrete/anonieme bevalling die makkelijk toegankelijk is.

Bij deze regeling moet het perspectief van alle partijen opgenomen worden en moet er iets voorzien worden voor de afweging en oplossing van mogelijke belangenconflicten.

Regeling afstammingsvragen

Het expertenpanel merkt op dat de huidige praktijk rond draagmoederschap (geen verbod – maar evenmin een wettelijke regeling) belangrijke risico's inhoudt voor alle betrokkenen, risico's die op sommige vlakken gelijkenissen vertonen met de feiten waarvan melding wordt gemaakt in de getuigenissen over gedwongen adoptie.

Inzake anoniem donorschap, pleiten belangenverenigingen van donorkinderen al langer voor meer transparantie over hun afkomst: zij geven te kennen dat ze een sterke behoefte voelen om meer te weten over hun onbekende biologische ouder, bijvoorbeeld om zo blinde vlekken in hun identiteit te kunnen invullen of om toegang te krijgen tot relevante medische informatie.

De vraag vertrekt vanuit de overtuiging dat elk kind recht heeft op informatie die rechtstreeks betrekking heeft op zijn of haar eigen identiteit. Deze visie wordt internationaal onderschreven, niet alleen in het Internationaal Verdrag over de Rechten van het Kind, maar ook in een wettelijk verbod op donoranonimiteit in alsmear meer landen (bv. Nederland, Verenigd Koninkrijk, Zweden).

De belangenverenigingen van donorkinderen vinden dat België deze maatschappelijke evolutie niet kan blijven negeren en eveneens moet evolueren naar een humanere wetgeving, die maximaal rekening houdt met de rechten van het donorkind.

AANBEVELING 19

Het expertenpanel wil de bevoegde parlementsleden uitdrukkelijk uitnodigen om het debat rond afstammingsvragen te voeren. Naast de regeling voor discrete/anonieme bevalling (zie aanbeveling 18) zijn ook regelingen rond draagmoederschap, (anoniem) donorschap,... dringend noodzakelijk.

9. Nawoord

Dit rapport mag en kan niet het eindpunt zijn van een traject, maar veeleer een aanzet tot:

- het verder vorm geven aan aanbevelingen inzake erkenning en herstel, samen met vertegenwoordigers van slachtoffers;
- de nodige regelgevende hervormingen inzake binnenlandse adoptie;
- reflectie over praktijken vandaag, ook met hiermee verwante thema's die qua aantallen in de hedendaagse context belangrijker worden dan adoptie.

Het panel hoopt dat de uitvoering van de aanbeveling voorkomt dat in de nabije of verre toekomst de overheid en de samenleving opnieuw vaststellen dat zij gefaald hebben. Het panel denkt daarbij in eerste instantie aan het beleid rond donorkinderen en draagmoeders.

Anderzijds mogen we niet de illusie creëren dat we vandaag "alles" kunnen regelen of kunnen voorzien hoe in de toekomst op deze periode zal teruggekeken worden.

Toch vindt dit expertenpanel, dat zich gebogen heeft over de gedwongen adopties, dat de overheid alles in het werk moet stellen om dergelijke trauma's in de toekomst te vermijden.

De leden van het expertenpanel waren erg geraakt door het diep menselijk leed dat geboortelouwers en geadopteerden ervaren in deze context. Ze hopen door het formuleren van deze aanbevelingen bij te dragen tot de erkenning van dit leed en het herstel voor de betrokkenen. Het expertenpanel bedankt de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, de heer Vandeuren en de leden van de commissie WVG in het Vlaams Parlement voor de mogelijkheid die hen hier geboden werd.